

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA VÝTVARNÉ VÝCHOVY A KULTURY

SOUČASNOST DĚTSKÉHO SPONTÁNNÍHO VÝTVARNÉHO
PROJEVU
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Karolina Kuželová

Učitelství pro mateřské školy, obor Předškolní a mimoškolní pedagogika

Vedoucí práce: Mgr. Monika Plíhalová

Plzeň 2021

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni,

.....
vlastnoruční podpis

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala vedoucí své bakalářské práce Mgr. Monice Plíhalové za vstřícnost, ochotu při vedení práce, cenné rady, připomínky a konzultace. Dále bych chtěla poděkovat všem učitelkám mateřských škol, které si našly čas a vedly se mnou rozhovor. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat rodině za jejich podporu a trpělivost.

OBSAH

Úvod	5
1 KRESBA U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	6
1.1 VOLNÁ KRESBA	7
1.2 PROČ DĚTI KRESLÍ	7
1.3 PŘÍNOS KRESBY	8
1.4 NÁSTROJE PRO DĚTSKOU KRESBU TEHDY A DNES	9
2 FÁZE VÝVOJE KRESLIŘSKÝCH SCHOPNOSTÍ	11
2.1 PRESYMBOICKÁ FÁZE	11
2.2 PŘECHOD NA SYMBOLICKOU ÚROVEŇ	12
2.3 FÁZE SYMBOLICKÉ KRESBY	13
2.4 VÝVOJ KRESBY LIDSKÉ POSTAVY	15
3 TÉMATA DĚTSKÝCH KRESEB	18
4 BARVY A JEJICH VÝZNAM PRO DĚTI	21
4.1 VOLBA BAREV U DĚTÍ	21
4.2 VÝZNAM BAREV	22
5 INTERPRETACE DĚTSKÉ KRESBY	24
5.1 INTERPRETACE DĚTSKÉ KRESBY PODLE DAVIDOVÉ	24
5.2 SOUČASNÉ PŘÍSTUPY K ANALÝZE DĚTSKÝCH KRESEB	25
6 SOUČASNÁ DĚTSKÁ KULTURA	26
6.1 SOUČASNÉ PODOBY A FUNKCE DĚTSKÉ KULTURY	26
6.2 VLIV MÉDIÍ NA DĚTI	28
6.3 VHODNÉ POČÍTAČOVÉ HRY	28
6.4 TELEVIZE	29
6.5 TABLET A TELEFON	30
7 PRAKTICKÁ ČÁST	31
7.1 PŘEDVÝZKUM	31
7.2 VÝSLEDKY PŘEDVÝZKUMU	31
7.3 CÍLE VÝZKUMNÉ SONDY	34
7.4 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	34
7.5 VÝZKUMNÝ VZOREK	34
7.6 METODOLOGIE VÝZKUMU	34
8 VÝSLEDKY VÝZKUMU	38
8.1 ANALÝZA ROZHOVORŮ S UČITELKAMI	38
8.2 BARVY A EMOCE	41
8.3 VOLBA NÁČINÍ PŘI SPONTÁNNÍ DĚTSKÉ KRESBĚ	42
9 ZPRACOVÁNÍ PŘÍPADOVÝCH STUDIÍ	43
10 DOPORUČENÍ ČINNOSTÍ PODNĚCUJÍCÍ DĚTI KE SPONTÁNNÍ KRESBĚ	59
ZÁVĚR	64
RESUMÉ	66
SUMMARY	67
SEZNAM LITERATURY	69
SEZNAM OBRÁZKŮ	71
PŘÍLOHY	I

ÚVOD

Tématem mé bakalářské práce je „Současnost dětského spontánního výtvarného projevu.“ Toto téma jsem zvolila, protože spontánní kresba otevírá prostor lidské fantazii. Díky kresbě poznáme dětský svět a zjistíme mnoho podstatných a důležitých informací o dítěti. Pro děti je kresba hrou, je to pro ně významná neverbální aktivita, pomocí které vyjádří své představy, názory, pocity, postoje a zážitky, které prožilo.

Práce se skládá ze dvou částí, části teoretické a části praktické. V teoretické části budou zpracovány informace z odborných zdrojů, které se věnují spontánní dětské kresbě. Budou zde shrnuta významná témata, kterými se autoři zabývali. Zaměřena bude především na fáze vývoje kreslířských schopností, oblíbené náměty kresby u dětí předškolního věku a roli barvy v dětské kresbě. Teoretická část reflektuje také možnosti interpretace a diagnostiky dětských kreseb. Věnuje se i sociokulturním vlivům, které mohou ovlivňovat spontánní dětskou kresbu.

Cílem práce je zmapovat současné pojetí spontánní dětské kresby. V praktické části bude provedena kvalitativní výzkumná sonda s cílem zmapovat současné podoby spontánního výtvarného projevu u dětí. Tohoto docílím pomocí přímého pozorování v mateřské škole, fotodokumentací kresebných výtvorů a rozhovorů s učiteli. Výsledná zjištění budou prezentována případovými studii, ve kterých vyložím konkrétní spontánní výtvarné projevy. V první fázi bude proveden předvýzkum ve spolupráci se třemi učitelkami z mateřských škol. Spolupracující učitelky budou pozorovat a sbírat dětské spontánní výtvoř, každou kresbu vyfotí, zaznamenají věk, pohlaví dítěte a námět jeho kresby. Takto nasbírané materiály poskytnou základní představu o současných podobách dětské kresby. Vlastní výzkumné šetření proběhne v plzeňské mateřské škole navštěvované 26 dětmi ve věkové kategorii od 5 do 6 (7) let. Nejdříve zde bude realizován kresebný projekt, kdy budou děti po dobu několika dní kreslit na velký formát papíru umístěný do třídy ve školce, cokoliv je napadne. Tyto a další kresby budou následně analyzovány. V rámci šetření budou zpracovány případové studie umožňující bližší analýzu kreseb čtyř dětí. V mateřské škole budou také vedeny rozhovory s učiteli, které dovolí reflektovat proměny současné dětské kresby v širším kontextu. Kresby, záznamy z rozhovorů a terénní poznámky budou analyzovány pomocí metody otevřeného kódování.

1 KRESBA U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

Kresba je pro děti velmi významná neverbální aktivita, kterou vyjadřují nejen své pocity, názory, postoje a poznatky, ale i představy. Jinými slovy dítě graficky zobrazí to, co vidělo a zažilo. (Vágnerová, 2017)

Podle George Cogneta kresba pro dítě znamená komunikační prostředek, jedná se o spontánní tvorbu, která je věnována nejčastěji dospělému člověku. Při kresbě tak dítě už většinou tuší, komu daný obrázek věnuje, pro koho svoji kresbu tvoří a podle toho svůj obrázek promyslí a zrealizuje. Pro dítě je kresba radost, svým výtvozem může někoho obdarovat, pro obdarovaného je to potěšení. Jak Cognet říká: „Neexistuje obrázek sám o sobě „čistý“ jako křišťálově průzračná voda, kterou snad lze najít v oblastech chráněných před lidskou činností. Je tomu úplně naopak – stejně jako řeč, i dětská kresba potřebuje pozorovatele, povzbuzení a interpretaci, aby mohla vzkvétat.“ (Cognet, 2013, s. 11)

Podle knihy Roseliny Davidové „Dítě začne kreslit samo sebe, až když si uvědomí vlastní tělesné schéma čili až získá představu o vlastním těle a jeho situování v prostoru“ (Davidové, 2008, s. 25). Dítě kromě reality, kterou vidí kolem sebe, také kreslí své sny. Kreslí svá niterná přání, která mohou být vědomá nebo nevědomá. Pokud dítě ještě nezvládá dostatečně jazyk, tak právě kresba pro něj může být jakýmsi „grafickým komunikačním prostředkem“. Dále se v knize uvádí, že kresba je způsob, kterým lze také prozkoumat efektivitu dítěte a dítě pomocí ní také vyjádří znalost o svém těle a jeho umístění v prostoru. (Davidová, 2008, s. 16)

Podle Heleny Hazukové patří kresba mezi základní výtvarné techniky rozvíjené v mateřské škole. Připomíná, že hlavním vyjadřovacím prostředkem je v kresbě linie. „Barevná kresba není malbou, „vybarvování“ není malováním“. (Hazuková, 2011, s. 52) Pokud hodnotíme kresbu z hlediska barvy, dělí se na jednobarevnou, vícebarevnou a kolorovanou. Dále je zde vztah mezi podkladem a linií, kdy dělíme vztah na pozitivní, kam patří černá linie na bílém podkladu a negativní, pokud je na tmavém podkladu světlá linie. Kresba se také dělí na ostrou a rozetřenou (typický je suchý pastel), závisí hodně na tom, jakou silou střídáme přítlak a odlehčení. (Hazuková, 2011)

1.1 VOLNÁ KRESBA

Volná kresba se někdy nazývá také jako kresba bez omezení. Jedná se o kresbu, která nemá zadání a dítě tvoří podle své vlastní fantazie. Jedná se o grafický projev, u kterého není součástí formalizovaný požadavek, což znamená, že to dítě zbaví jakéhokoliv svázání a nemusí se podřizovat tématu. Děti pomocí volné kresby zobrazují své skutečné já. (Cognet, 2013)

Za spontánní dětský projev považujeme takovou výtvarnou činnost, která není řízená vychovatelem, rodičem ani učitelem. Jedná se o činnost, která není přímo a záměrně vyvolána ani řízená. První impuls vzniká z vnitřní potřeby dítěte. Dítě reaguje na vnější a vnitřní podněty projevem výtvarné formy. Jedinec kreslí například svůj silný zážitek, kdy se setká s nějakým novým jevem, jako je například zvíře a nějaká zajímavá věc. (Hazuková, Šamšula, 2005)

Podle Davidové je běžné, že dítě během spontánní kresby změní svůj původní záměr. Někdy se může snažit zobrazit skutečnou realitu, ale nějakým nedopatřením přidá do kresby prvek, který se už nepodobá tomu, co chtělo vyjádřit, a tak svůj původní záměr změní. (Davidová, 2008)

1.2 PROČ DĚTI KRESLÍ

Je mnoho názorů, které nám odpovídají na otázku, proč děti kreslí. Důvody shrnuje např. Helena Hazuková (2005). Kresba může být pro dítě hrou, od hry se ale liší tím, že zde vzniká nějaký výsledek neboli „trvalý produkt“, kterým je buď čára anebo skvrna. Tato stopa motivuje dítě k tomu, aby tvořilo další čáry, a vede ho k experimentování. V prvních kresebných experimentech může dítě spatřit nějakou známou věc. (Hazuková, Šamšula, 2005)

Další domněnka, proč dítě kreslí je ta, že je to pro něj obrázková řeč. Dítě nám vypráví dojmy pomocí kresby, které ho třeba tíží, ale i dělají šťastným, záleží, jakými emocemi v daný moment oplývá. Díky kresbě dítě vyjadřuje své pravé já, jde o jakousi autostylizaci, nejde ale o oblast vlastní psychiky, tedy o dětské snění. (Uždil, 1974)

Uždil se domnívá, že kresba souvisí s počátkem řeči, s vývojem dítěte a vznikem osobnosti. Kresba je přirozeným projevem dítěte, potřeby seberealizace, souvisí s osvojováním si světa vzájemným působením. (In Hazuková, 2005) Podle Piageta souvisí kresba s vývojem poznání. (Piaget, Inhelderová 1968; srov. Hazuková, Šamšula, 2005)

I když je kresba pro děti přirozenou a přínosnou aktivitou, už v předškolním věku se někdy bohužel setkáváme s odmítáním výtvarně tvořit. Nejčastěji je to z důvodu pomýšlení na selhání, z pocitu dítěte, že to nezvládne. Dalším z důvodů je třeba obava z výsměchu druhých nebo z nedostatku talentu. Jednou z příčin může být i porucha učení, pozornosti. Rodiče často děti srovnávají s jinými dětmi, například sourozenci, a upozorňují na jeho chyby a v čem je sourozenec lepší. Můžeme se setkat i s rodiči, kteří mají na děti vysoké požadavky, jsou velmi citliví a nesnaží se jim porozumět, tím se ale může objevit ztráta sebevědomí v tak nízkém věku (již od 4. až 5. roku). Zároveň není pro dítě dobré, když je v mnoha směrech oceňováno. Snaha dítěte se tak snižuje a občas jsou i se svým výkonem bez pochvaly nespokojené. Pokud děti ztrácí zájem o výtvarné činnosti, je jejich výtvarný projev zaostalý a vyvíjí se pomaleji. Dítě je občas samo přesvědčeno, že není na kreslení nadané, což obvykle pochytí od svých rodičů. Negativními postoji dítěte k výtvarné činnosti jsou tedy nedostatek sebevědomí a obava z neúspěchu. (Hazuková, Šamšula, 2005)

1.3 PŘÍNOS KRESBY

Skutečnost, kterou děti zobrazují, představuje jejich chápání světa. Jejich výtvarný projev zrcadlí prožívání určitých situací, které se odehrávají v jejich životě. Děti ve své kresbě vyjadřují věci, které se jim staly, ať už se jedná o radostné zážitky např. z výletu s rodiči nebo traumatizující zkušenosti. Některým dětem se lépe kreslí, než aby slovně komentovaly situaci. V kresbě dokážou děti vyjádřit i svůj vztah k druhé osobě. „*Kresba může sloužit k vyjádření aktuálních pocitů a celkového emočního naladění, ale i emočních poruch, impulzivity a agresivity.*“ (Vágnerová, 2017, s. 69) Pro vyjádření emocí, je důležité vyjádření postavy v obličejí, nejčastěji kreslí ústa, která dokážou znázornit pocit radosti a i smutku. Dvouleté děti poznají negativní a pozitivní emoce. Pětileté děti dokážou vyjádřit své emoce například tvarem obočí (obloučky radost, šikmé pocit nepohody) a očí. Oči, které jsou otevřené, mohou projevovat strach a se slzami, pocit smutku. Předškolák umí vyjádřit pomocí postavy a jejího postavení i náladu. Smutného člověka může zobrazit tak, že má sklopenou hlavu a je ohnutý. Zvednuté paže a rozkročené nohy například signalizují radost. (Vágnerová, 2017)

1.4 NÁSTROJE PRO DĚTSKOU KRESBU TEHDY A DNES

Helena Hazuková rozděluje na kresbu dva základní typy, kterým odpovídají i nástroje a materiály. První je kresba obrysová, do které patří měkké grafické nástroje a materiály, jako jsou tužka, rudka, progresso, uhel, voskový, mastný a suchý pastel. Zařazuje se sem i tuš, kterou se kreslí buď dřívkem anebo špejlí. Dalšími nástroji jsou plstěný tužkový fix a mikrofix a do tuše namočený vatový tampon, který je připevněný na dřívku. Druhá je kresba kolorovaná, do které se zařazuje tuš, řídké a průsvitné barvy, jedná se převážně o bretonové a vodové, dále sem Hazuková řadí suchý pastel a pastelky. (Hazuková, 2011)

Kreslení se v průběhu času mění. Komenský doporučoval kreslit dětem předškolního věku křídou a uhlím. Později se kresba rozvinula a byla obohacena o tužky a pastelky a v poslední řadě přibyly i fixy. Uždil ve své knize uvádí, že nejmenší děti by měly používat ke kresbě měkké a poddajné materiály, jako jsou například voskové pastely. V minulosti se mohlo kreslit i dřívkem, které zanechávalo na papíře barevnou kaluž barvy, nebo se také používalo rákosové pero. Často byly využívány inkoust a tuš. (Uždil, 1974, s. 111) Kresebný materiál byl v minulosti používán i nazýván jinak, než je tomu dnes. Fixy jsou tužky s tekutou náplní splývající do hrotu. Silný roubík jsou voskové pastely. Rákosové pero představoval přeříznutý suchý rákos. Kovová pera nebyla dětem doporučována, protože jejich linie není pevná a způsobuje rychlejší skluz, tudíž není kresebná stopa rozšířena. (Uždil, 1974)

V současnosti mohou děti využívat i dalších možností kresby, které jsou spojené s digitálními technologiemi. Příkladem může být využití interaktivní tabule jako nástroje pro kresbu. „Interaktivní tabule je široko plošný displej, který je spojený s počítačem a projektořem. Obraz monitoru počítače se přes projektor přemístí na povrch tabule, na kterém se pracuje perem, prstem, nebo jiným zařízením. To, co jedinec vytváří, se snímá a přenáší zpět do počítače. Interaktivní tabule může být připevněná na zdi nebo na stojanu.“ (Kalaš, 2011, s. 132) Interaktivní tabule lze využít pro různé účely, například na rozvoj grafomotorických zručností dětí. Tabuli lze využívat také jako prostor pro kolektivní kresbu či jednoduché animování. (Kalaš, 2011)

Současnými materiály a nástroji pro dětskou kresbu se zabývají mnohé zahraniční studie. Například výzkum Katedry industriálního (průmyslového) designu na Národní univerzitě Cheng Kung v Taiwanu hledal koncept pro nové digitální kreslicí pero. V rámci šetření probíhaly experimenty s dětmi ve věku 4 až 7 let, které ověřovaly funkčnost vyvíjeného

nástroje. Vědci ve studii navrhovali nový dotykový povrch, nabízeli dětem různé druhy štětců a pestré vzory. Vyvíjeli nové funkce dotykového pera, které umožňovalo vytvářet co nejpřirozenější kresebnou linii pomocí digitálních technologií. (Lee a kol., 2017)

2 FÁZE VÝVOJE KRESLÍŘSKÝCH SCHOPNOSTÍ

Výtvarný projev dítěte z pedagogického hlediska neprobíhá rovnoměrně a je to, což je dané individuálním vývojem každého jedince. Fáze vývoje probíhají buď rychleji, nebo pomaleji, tudíž tempo je nerovnoměrné. (Hazuková, Šamšula, 2005)

2.1 PRESYMBOLICKÁ FÁZE

V některých publikacích toto období bývá označováno jako předkreslířské období. Přibližně kolem druhého roku života děti začínají „čmárat“. Kresby, které děti vytvoří, ještě neslouží k tomu, aby něco vyjadřovaly. V tomto věku děti rády experimentují, kreslení je pro ně atraktivní, pohyb paže při kreslení může sloužit k uvolnění napětí. Batole tedy čmárá, ale zatím si neuvědomuje, že by jeho „čáranice“ mohla něco zobrazovat.

Na „čmárání“ bylo pohlíženo, jako na bezvýznamnou přechodovou fází, ale současné studie se tím začaly zabývat do hloubky a na dosavadní poznatky začaly měnit názor. Děti po 18. měsíci života, mohou ve své kresbě vyjádřit emoce, které právě prožívají.

Fáze vývoje „čmárání“ se rozděluje v knize od Marie Vágnerové na 3 stádia. V první fázi jsou čáry směřované horizontálně, nebo vertikálně, objevují se také tečky. V druhé fázi přibývají dětem na papíře i kruhové linie a smyčky. Ve třetí fázi „čmáranice“ obsahují uzavřené tvary. Ty také mohou něco znázorňovat, záleží na tom, co se nachází uvnitř „čmáranice“ a co je v jejím okolí. (Vágnerová, 2017)

Helena Hazuková charakterizuje toto období jako „**Stádium čáranic**“ (**období senzomotorické do 2 let**), je charakteristické pro črtací experimenty, které jsou zatím bez obsahu. Jde o schopnost, kdy dítě spojí části situace v strukturní celek. Jedná o pohyb, který je široký a vychází z ramene. Výsledkem je že se zdokonalí motorika a schopnosti pohybové zábrany (zastavení pohybu), poskytne zpětnou vazbu do psychiky dítěte a tím je uspokojení a radost z grafického pohybu. Je to dané tím, že tento pohyb zanechává za sebou na papíře stopu. Dítě chápe nový předmět tak, že se s ním seznamuje (uchopí ho, čmáře s ním, píchá, tluče). „*Dochází k interakci asimilace a akomodace*“. (Hazuková, Šamšula, 2005, s. 57) V dítěti se začne probouzet představivost, na kterou má vliv vzájemné působení jedince s okolním světem. (Hazuková, Šamšula, 2005)

2.2 PŘECHOD NA SYMBOLICKOU ÚROVEŇ

Do této fáze dítě vstupuje ve chvíli, kdy dokáže rozpoznat podrobnost kresby k nějakému objektu. Většinou se tato fáze projeví u dětí kolem třetího roku života. „Čmáranice“ ještě nejsou přesně zobrazené, obsahují pouze nějaký charakteristický znak, nebo symbol. Na podobnost u nakresleného obrázku vnějším objektem v tomto věku většinou upozorní dospělý člověk, učitel nebo člen rodiny. Ti pokládají dětem otázky, dožadují se odpovědí, co daná čmáranice znamená a hledají v ní možný význam. V tomto věku zatím jedinci nemají stálou představu, co jejich výtvar znamená, tak se jejich odpověď od předchozích odpovědí může lišit.

„Přechod od presymbolických výtvarů ke kresbě, která něco představuje, je na grafomotorické úrovni primárně spojen se zvládnutím kruhového útvaru.“
(Vágnerová, 2017, s. 27) Jak jsem uváděla výše, kruh znázorňuje například sluníčko.

Na konci třetího roku děti dokážou pojmenovat svoji kresbu, dokonce i popisují svůj proces kreslení. V tomto období děti začínají kreslit věci, které chtějí zobrazit.

Důležitým aspektem při kresbě hraje je fakt, zda se dítě orientuje v geometrických tvarech a jak je využívá ve své tvorbě. Například, že oči, znázorňuje velmi jednoduše pomocí teček a kruhů, nebo že nohy zobrazí pomocí čar či trubic. Kresby mladších předškoláků se skládají ze základních grafických jednotek geometrických tvarů, mezi které patří kruhy, ovály, směrované čáry, tečky, a později také čtverce a obdélníky. Výběr grafických jednotek při kresbě závisí na kognitivních schopnostech a úrovni grafomotoriky dítěte. Z tohoto důvodu děti začínají kreslit jako první kruh, protože je pro ně nejjednodušší. (Vágnerová, 2017)

Kolem třetího až čtvrtého roku děti čmárají, pouze pokud chtějí znázornit povrch nebo strukturu, jako příklad se v knize *„Vývoj dětské kresby a její diagnostické využití“* uvádí vlasy. V tomto období dochází u dětí k procesu fixace. Při tvorbě si vytvářejí vlastní postupy, ve kterých kreslí jednotlivé části v určitém pořadí. Velkou roli při tvoření hraje mimo jiné prostorová orientace. Děti tohoto věku nemají takovou schopnost si prostor a pracovní plochu uspořádat, proto je pro ně náročnější vidět, kde se na obrázku jednotlivé části napojují. (Vágnerová, 2017)

Cognet ve své knize nazývá toto období **„Nahodilý realismus“**. Děti se v tomto období poprvé projevují pomocí kresby. Pokud dítě dostane papír, začne na tom papíře zanechávat stopu pomocí črtání čar. V nich následně vidí reálné objekty, které si spojí se svojí

kresbou. Dítě se stává natolik schopným, že dokáže pojmenovat svůj obrázek. Jedinec tvoří obrázek bez předem promyšleného záměru a svůj výtvar následně pojmenuje až podle zobrazených čar, které mu něco připomínají podle reality. Identifikace závisí na vzpomínkách, které dítě vidělo krátce předtím, než je nakreslilo a na rysech, který má daný objekt zobrazen na obrázku. Děti kreslí bez záměru, aby jejich dílo něco zobrazovalo. „*První etapa je etapa nahodilých čar; druhá je interpretace těchto „čmáranic“, označí je například za zvíře; poslední spočívá v tom, že dítě přidá packy, ocas atd. už záměrně, aby zdůraznilo vyobrazení, které původně nebylo záměrem.*“ (Cognet, 2013, s. 26)

Helena Hazuková nazývá v knize toto období „**Přechod ze stádia čáranice do stádia prvotního obrazu**“, které nastává přibližně kolem druhého roku. Dítě má přesnější představy o věcech, spojuje se totiž kresba s představou. Jedinec má vnitřní potřebu věci pojmenovat. Během toho, kdy dítě čará, u něj dochází k náhlému poznání, to znamená, že dítě je v prvním stupni k vědomému zobrazení. „*Toto poznání se projeví v dostatečné interpretaci vzniklého produktu – prvotního obrazu.*“ (Hazuková, Šamšula, 2005, s. 58) To znamená, že dítě něco kreslí bez obsahu, ale začne do své kresby vkládat svoji představu a na základě asociací dítěti vzniká kresba, která mu něco připomíná, například dům. V průběhu kresby se může obsah kresby několikrát změnit. Obsahová kresba je taková, kdy se záměr dítěte shoduje se zobrazeným objektem, záměr se nemění během kresby ani při ukončení. Přechodem mezi stádiem čáranice k prvotnímu obrazu je přechod ze senzomotorického stádia do symbolického označování. (Hazuková, Šamšula, 2005)

2.3 FÁZE SYMBOLICKÉ KRESBY

Jak Vágnerová dále uvádí v předškolním věku se kresba pro děti stane jakýmsi **symbolem**. Kresba neobsahuje všechny znaky zobrazovaného objektu, má jednodušší strukturu, ale i tak může něco představovat. Nejmenší předškolní děti kreslí minimalistické výtvary a znázorňují pouze základní rysy. Děti si podle svých zkušeností osvojují základní schéma zobrazovaných objektů. Dané schéma si zafixují na nějakou dobu, pokud jim tvarová podoba vyhovuje. Dítěti záleží na názoru dospělého, pokud dospělí schválí postup, dítě jej používá.

V kresbě se zobrazováním různých znaků a symbolů projevují schopnosti a dovednosti dítěte, které jsou označovány jako **kognitivní a grafomotorické schopnosti**. Grafomotorika souvisí rozvojem jemné motoriky u dětí. Když dítě pozoruje svět kolem sebe a zaměřuje se na detaily, jedná se o schopnost kognitivní. Když děti začínají kreslit,

například zobrazují stejně zvířata i lidi, teprve s rozvojem kognitivních i grafomotorických schopností je postupem času začínají od sebe odlišovat. Děti kolem třetího a čtvrtého roku mají sklon aplikovat základní schéma, do kterého patří hlava a končetiny, které používají, když kreslí člověka i zvíře. Později začínají rozlišovat, že zvíře má jinak postavené uši, také že má ocásek. Začínají pozorovat hlavní rozdíly a charakteristické rysy zvířecích a lidských postav a zachycovat je také v kresbě.

Předškoláci mají tendenci opakovat stejné náměty a znázorňovat shodná kreslířská **schémata**, a to figurativní a operativní. Tato schémata jsou uložena v dlouhodobé paměti. To znamená, že pokud dítě má dostatek znalostí o daném objektu, tak jeho kresba bude detailněji propracovaná. Některé děti ale nechtějí měnit postup a způsob zobrazení, protože si myslí, že dosavadní způsob je vyhovující, tudíž jim přijde zbytečné něco na své kresbě měnit.

V tomto období hraje důležitou roli **představivost a fantazie**. Děti své vize přenášejí do kresby a někdy pozmění realitu, protože chtějí znázornit to, co je pro ně důležité. V kresbě se prolínají znalosti a vědomosti o světě, vlastní zkušenosti a vlastní názor na kreslený objekt. Dítě ve svém výtvoru znázorní to, co si myslí, co prožívá, je to pro něj jakýsi způsob sdělení.

V kresbě dívek a chlapců můžeme nacházet odlišnosti. Chlapci kreslí méně postavy a více zobrazují neživé objekty, mezi které patří auta, letadla a další. V chlapeckých kresbách se objevuje akčnost a více se nechají unášet do své fantazie. V dívčí kresbě převažují postavy lidí, květiny a zvířata. (Vágnerová, 2017)

Cognet nazývá ve své knize toto období „**Nezdařený realismus (hlavonožec)**“. V této fázi se děti snaží napodobit realitu, ještě ale neumí upřesnit své linie v kresbě tak, aby to zobrazilo žádaný tvar. Kresba je zatím nedokonalá, a ještě zde není vztah k jednotlivým částem a proporcím. Dítě prozatím ještě nedokáže zvolit správnou velikost kresleného objektu, rozvrhnout proporce na části, a tak je orientace v rovině nedokonalá. (Cognet, 2013) Později Cognet hovoří o fázi „**Intelektuálního realismu**“. V této fázi, když má dítě dostatek schopností, aby mohlo utvořit daný objekt. Realismus znamená, že objekt se podobá tomu, co děti kreslí i s detaily, které nejsou vidět. Některé objekty dítě kreslí nakloněné, dítě maluje shora, zdola, ze všech možných perspektiv. Dále udává jako poslední fázi realismu „**Vizuální realismus**“. Tato kresba se již velmi podobá kresbě dospělého. Dospělý zobrazuje na obrázku to, co vidí, a nikoliv to, co o něm ví. V kresbě se

již nezobrazuje naklonění a dítě nemění úhel svého pohledu na jeden jediný. (Cognet, 2013)

Helena Hazuková toto období v knize nazývá „**Vytváření grafických typů**“. Jedinec do tohoto období přechází plynule, rozvíjí se zde kreslířské zobrazování. „*Ve vývoji motorické symboliky se setkáváme s grafickými znaky, které jsou již výrazněji orientovány k vizuální podobě zobrazovaných objektů.*“ (Hazuková, Šamšula, 2005, s. 58) V kresbě nalezneme dominantní znak, který je spojený s konkrétním předmětem. Důležité je, že jeden znak může být pro více předmětů podobný (ovál = hlava, tělo, jablko). Vytvoří se dítěti postupně útvar, který si zachová v představě a následně ho vědomě zobrazí znovu, čímž se nám vytváří grafický typ. Grafické typy dítě málokdy mění, dítě si je vytvoří pro předměty a osoby svého světa. Vytvoří si grafické typy, které jsou pro něj typické a stálé. S novými předměty přibývají grafické typy a známým předmětům přidává znaky (postavě přibudou vlasy, uši, náušnice). Dítě vybírá prvky podle svého citu a zájmu. Forma je ovlivněna podobností a fáze názorného myšlení je v kresebném vyjádření polosymbolická, to znamená, že se odklání od svých stereotypních symbolů. (Hazuková, Šamšula, 2005)

2.4 VÝVOJ KRESBY LIDSKÉ POSTAVY

Tato kapitola je věnována vývoji dětské kresby. Porovnávají se zde názory Vágnerové (2017) a Hazukové, Šamšuly (2005). Vývoj je zde rozdělený do tří fází, první fáze začíná hlavonožcem, následuje přechodnou fází mezi hlavonožcem a konvenčním zobrazením postavy a je ukončená konvenčním zobrazením lidské postavy.

HLAVONOŽEC

Hlavonožce děti kreslí přibližně kolem třetího roku, je považován za typickou počáteční fázi kresby lidské postavy. Kresba neobsahuje prozatím detaily, a tak některé zobrazené části těla nemusí být správně umístěny. V tomto období ještě není vyvinutá kognice a grafomotorika. (Vágnerová, 2017)

Hlavonožec má kruhový tvar, který představuje hlavu. „*Počáteční zobrazení čehokoli, tedy i lidské postavy, závisí na uvědomění znaků, které jsou určující pro identifikaci daného objektu, což je v tomto případě hlava a nohy.*“ (Vágnerová, 2017, s. 47-48) Podle Heleny Hazukové má tvar kruhový, ale někdy i oválný tvar. Kruhem nebo oválem je nakreslený celý člověk, nejenom hlava. (Hazuková, Šamšula, 2005) Hlava je pro dítě základem každé postavy, jako důležité znaky postavy vnímá dítě také nohy a ruce. Děti vědí, že ruce slouží k různým činnostem, do ruky mohou něco uchopit, dotknout se nějakého předmětu

a o nohou vědí, že vykonávají pohyb, chodíme s nimi, nebo stojíme na zemi. Zajímavostí je, že dítě kolem třetího roku dokáže určit základní části těla, ale nemusí je chápat jako významnou součást celku postavy, tak stále kreslí hlavonožce. Některé části těla děti nekreslí, protože jim ještě nepříjdou důležité. (Vágnerová, 2017)

Jednoduchost kresby je spojená s omezenou monitorovací schopností a krátkodobou pozorností. Souvisí s dosaženou úrovní rozvoje myšlení. Děti stále nenapodobují kresbu druhých, i když vidí kreslit někoho staršího nebo i svého vrstevníka. (Vágnerová, 2017)

PŘECHODNÁ FÁZE MEZI HLAVONOŽCEM A KONVENČNÍM ZOBRAZENÍM POSTAVY

Přechodná fáze mezi hlavonožcem a více realisticky zobrazovanou postavou je figura s dlouhými nohama, ke které jsou připojené čáry znázorňující ruce. Podle Heleny Hazukové jsou ke kruhu, nebo oválu připojeny dvě nohy a s postranními trny. (Hazuková, Šamšula, 2005) K této fázi dochází mezi čtvrtým až pátým rokem. Nohy zastupují trup, bývají spojeny čarami tak, aby vznikl uzavřený trup, anebo je trup ponechán volně otevřený. V tomto období se může v kresbě objevit i postava, která bude mít prodlouženou hlavu a k ní budou napojené horní i dolní končetiny.

Vágnerová dále uvádí výzkum, ve kterém byly analyzovány dětské kresby a zachycen přechod mezi hlavonožcem a konvenční postavou. Jde o to, že děti začnou postupně přidávat detaily do své kresby, jako například oči, ústa, někdy se objeví i nos, kolem hlavy znázorní jakési vlasy. Když se v kresbě objeví nakreslený trup, dítě dělí postavu na hlavu, tělo, paže a nohy. V tomto případě děti začínají správně připojovat části těla. Přechod je u dětí velmi individuální, některé děti projdou fází mezi hlavonožcem a konvenční postavou během pár dnů a některým dětem to trvá i několik měsíců. (Vágnerová, 2017)

KONVENČNÍ ZOBRAZENÍ LIDSKÉ POSTAVY

Tato fáze se objevuje u dětí předškolního věku, kolem pátého a šestého roku. Děti v této fázi ještě nemají dokonale rozvinuté kreslářské schopnosti a mají problémy s vizuomotorickou koordinací. To znamená, že mají problém zobrazit jednotlivé části těla správně a nedodržují proporce těla, takže například dítě může hlavu nakreslit větší než nohy.

V konvenčním zobrazení lidské postavy jsou zobrazeny všechny podstatné části těla, k trupu bývají připojené ruce a nohy. Proporce těla někdy neodpovídají skutečnosti. V knize Vágnerové se píše, že hlava bývá větší než další části těla, protože ji děti kreslí

nejdříve a musí se jim tam vejít všechny detaily, které najdeme na hlavě a až poté začnou kreslit další části těla.

„Vývoj kresby lidské postavy v tomto období už tolik nezávisí na nárůstu počtu detailů, ale spíše na zlepšení jejich zobrazení.“ (Vágnerová, 2017, s. 55)

Oči jsou kresleny dvoudimenzionálně, to znamená, že oči nejsou jen tečky, ale mají kruhový a mandlový tvar. Ty děti nejvíce propracují v předškolním věku. Ústa kreslí téměř všechny děti, ale dvoudimenzionální zobrazení úst je u dětí vzácné, to znamená, že dítě většinou nenakreslí horní a dolní ret. Nos nemá pro děti tak velký význam, proto jej některé děti kreslí jako svislou čáru nebo jej nenakreslí vůbec.

Nejvíce děti propracovávají postavu a spojují hlavu s trupem, to znamená, že je také kreslí dvoudimenzionálně. Trup zobrazují děti jako obdélník, kruh nebo trojúhelník, výjimečně jej zobrazí jako pouhou čáru. Podle Heleny Hazukové trup dítě znázorňuje kruhem, oválem, trojúhelníkem, čtvercem, obdélníkem nebo lahvově. (Hazuková, Šamšula, 2005)

V případech, kdy děti kreslí trup, vzrůstá u nich motivace k tomu, aby začaly kreslit detaily, mezi které patří oblečení. Zajímavostí je, že některé děti začnou malovat pupík, ještě ale nekreslí postavě oblečení, podle knihy Vágnerové jde o projev nastupujícího intelektuálního realismu. (Vágnerová, 2017)

Děti v předškolním věku začínají také chápat, že to, co není vidět, se u postavy nekreslí. Například když kreslí postavu, tak děti ví, že pod tričkem má každý pupík, ale do své kresby ho nenakreslí, pokud je postava oblečená. (Vágnerová, 2017)

Jako poslední dítě kreslí **krk**. Dítě začíná rozlišovat mužské a ženské tělo (například vlasy). U dětí se již objevuje snaha vyjádření vzájemných formálních vztahů. V kresbě se snaží zachytit **pohyb, gesto a situace**. Příkladem naznačení pohybu: dítě chce naznačit chůzi, obrátí postavu do profilu. Do profilu nejprve otáčí nějaké části těla (chodidla), na hlavě ale mohou být zobrazené stále dvě oči.

Lze najít toto zobrazení v egyptských malbách, nazývá se to „smíšený profil“. Pohyb ve výrazu tváře je již znázorněný u hlavonožce, dítě nakreslí hlavonožci úsměv, jde o nahodilé zobrazení. Hlavonožec a postava jsou zobrazené en face (z profilu), jsou symetrické, profil je nesymetrický. (Hazuková, Šamšula, 2005)

3 TĚMATA DĚTSKÝCH KRESEB

Náměty dětských kreseb ovlivňují různé faktory, je to dané současnými vlivy společnosti, ve své práci srovnávám knihu od Uždila (1974), Vágnerové (2017) a Davidové. Děti kreslí své zážitky, objekty, které vidí kolem sebe, věci, ke kterým mají hlubší vztah a lidi, kteří hrají v jejich životě nějakou roli a mají k nim kladný vztah.

V knize „Čáry, klikyháky, paňáci a auta“, kterou napsal Jaromír Uždil, se dočteme, co dítě běžně kreslí „*Zdalo by se, že nejspíš to, co kolem sebe vidí. Není tomu tak doslova – v každém případě toho vidí ve svém okolí daleko víc, než kolik se ocitne v jeho kresbách.*“ (Uždil, 1974, s. 22) Dítě kreslí to, co vidí nejčastěji to, co je pro něj neměnné, jde o osoby, předměty, to co pro něj už má obecný význam. Podle statistik jej nejvíce zaujme **člověk** a pak vše ostatní, co s člověkem souvisí. Marie Vágnerová spojuje preferenci kresby lidských postav se sociální zaměřeností dětí. To, že kreslí člověka, vychází z jejich zkušenosti s vlastním tělem, které pozoruje. Kromě lidí, které vidí kolem sebe, si může prohlížet i dětské knihy, ve kterých jsou postavy ilustrovány. (Vágnerová, 2017)

V kresbách se vyskytují také další náměty jako například dům, zahrada a strom. Děti také zobrazují ve svých kresbách dopravní prostředky, zvířata a užitečné věci jako například nábytek. Zahrádku zobrazují plotem a mezi nejčastější zobrazovaný nábytek patří stůl. (Uždil, 1974)

Jedním z nejčastějších symbolů, který dítě používá ve svém projevu je **sluníčko**. Dítěti se velmi dobře kreslí, nejčastěji bývá zobrazováno jako uzavřený ovál. Sluníčko představuje pro děti symbol, kterým dávají najevo, že to, co se odehrává na papíře, je časově zařazené do určité části dne. (Uždil, 1974) Slunce nás hřeje, je zdrojem světla, má v životě důležitou roli. (Davidová, 2008)

Zvířata děti kreslí ze začátku jako postavy lidí, odlišují je ale například typickým znakem ocásku a růžky. Děti nejčastěji zobrazují domácí zvířata, které dobře znají a prohlédly si je, ale kreslí i zvířata, která nikdy neviděly v realitě, ale spatřily je v knize, filmu, pohádce, nebo v bajce. Mezi nejčastější zvířata, která děti kreslí, patří kočka a pes. Děti kolem čtvrtého až pátého roku znázorňují zvířata z profilu, dle horizontální osy. Pokud kreslí lidskou postavu, je znázorněná podle vertikální osy, zepředu. Pro děti je obtížnější nakreslit z profilu hlavu zvířete, protože nemá symetrický tvar, proto se stává, že připojí hlavu ve vertikální ose. (Uždil, 1974)

Dům můžeme zařadit mezi nejoblíbenější dětská témata. Je to pro dítě symbol rodinného kruhu, místo, které mu poskytuje zázemí. Dítě kreslí většinou obyčejný dům, který na papíře umístí uprostřed. Dům nese vždy tyto vlastnosti: „má okna, zpravidla i komín (nejčastěji se z něho kouří), dveře jsou opatřené klikou.“ (Uždil, 1974, s. 32) Nechybí ani vícepodlažní domky, ale ty nejsou u dětí tak oblíbené jako čtverec se střechou.

Když děti malují **strom**, nerozlišují ze začátku, zda se jedná o jehličnatý či listnatý. Nakreslí vodorovnou čáru jako kmen, na něj někdy umístí i listy a větve, ty bývají také nakreslené jako čáry.

Dopravní prostředky děti malují rády, mají zájem o pohyb. Některé děti nakreslí do auta nebo autobusu i cestující a do vlaku průvodčího. Vyskytuje se zde skutečný zájem o vyobrazený předmět, znalost dětí, jejich zraková vzpomínka, přizpůsobivost a dobrá věcná vědomost se spojuje v jednotný celek. (Uždil, 1974)

Děti kreslí rády také **pohádkové motivy**, protože pohádky hrají v jejich životě důležitou roli, díky nim děti poznávají svět, poznávají rozdíl mezi zlem a dobrem. Pohádky u dětí rozvíjí představivost, děti vnímají okolní svět jinak než dospělí lidé. Děti dokážou oživit věci kolem sebe a hlavní hrdinové v pohádce jim ukazují, jak mají čelit strachu a také jak přemoci překážky nejen v pohádce, ale také v jejich životě.

V pohádce se vyskytují magická opakuji se čísla, například číslo 3, s nimiž se děti setkávají již od útlého dětství. Číslo tři představuje trojici figur (postav), opakování úkolů a tři pomocníci. Jde například o věci, zvířata a krajiny. „Často je „procházení trojice“ teprve zkouškou, nezbytnou přípravou na něco, co teprve korunuje celou situaci.“ (Babyrádová, 2004, s. 89)

Pokud je v pohádce něco „čtvrté“, rozuzlí nám to děj, vyjde najevo smysl, ve kterém hraje nepopsatelnou roli hlavní hrdinka pohádky. Důležité jsou činy, které hlavní hrdina vykonává. V pohádce zvítězí taková postava, která má prostý vztah k přirozenému světu, svět chápe takový, jaký je a vykoná nějaké dobro. Děj v pohádkách velmi často nemá logiku, postava, která je fyzicky zdatnější nebo inteligentní, se dopouští nečestného jednání, bývá v pohádce poraženým. Postava, která je prostá, upřímná, vždy zvítězí. Když dítě hledá námět své kresby, vybírá si postavy, nebo události, které jsou výrazné a podle Babyrádové „hýbou dějem.“ (Babyrádová, 2004, s. 89) Dítě si při kresbě vybírá danou trojici, jako jsou tři princezny, nebo jinou trojici, která je pozitivní, málokdy se stane, že by si dítě zvolilo postavu, která tam nehraje až tak důležitou roli jako je třeba král.

Dítě projevuje sympatii k postavě, která se vydává do neznáma, musí během své cesty překonávat obtíže, které se velmi často třikrát opakují, a riskuje svůj život, neví, zda zvítězí. Momenty, které jsou v pohádce rozhodující, podněcují fantazii a smysl pro vyjádření jedinců.

Mezi pohádková zvířata patří **kůň**, ten symbolizuje děj s rychlým spádem. Děti, které rádi kreslí koně, je zobrazují v souvislosti s pohádkou, ale zároveň je kreslí někdy úplně všude, bez kontextu. Kůň má také svého jezdce, nejčastěji to bývá nějaký rytíř, který nosí u sebe meč. Děti do svých kreseb často zařazují koně, který má křídla, v bájích je to kůň Pegas.

Draci jsou zobrazovány jako obludy, které se vynořují z vody. Jsou jakýmsi přechodem z hlubiny na svět, který má pozemský řád. Drak je zobrazován s třemi hlavami, děti z něj mají strach, ale rádi ho zobrazují.

Děti často kreslí **hada**, je to možná dáno tím, že je jednoduchý na kresbu, nemá příliš složitý tvar. Had představuje smrt, ale také život, had je také symbolem znovuzrození v náboženstvích, kdy se vysvlékne z kůže a obnoví se mu nová. Had je také podle indiánů strážcem rozhraní mezi světem a podsvětím. Hada děti zobrazují ve spojitosti s jinými symboly. (Babyrádová, 2004)

4 BARVY A JEJICH VÝZNAM PRO DĚTI

Když se rozhlédneme kolem sebe, vidíme širokou škálu barev, každá věc má svoji specifickou barvu. Bez barev by byl svět smutný, barvy dokážou člověku zlepšit náladu. V této části své bakalářské práce se snažím barevnost dětského výtvarného projevu reflektovat.

4.1 VOLBA BAREV U DĚTÍ

Děti používají ve své kresbě barvy podle představy o daném předmětu. Při volbě barev u dětí se někdy objevuje realistická tendence. To znamená, že například stromy a ostatní vegetace bývají většinou zobrazeny zeleně, dalším příkladem může být krev, která je typicky červená. Někdy je barevnost objektu daná tradicí předávaných představ. Příkladem je modrá obloha a modrá voda, tato daná barva se vylučuje s aktuální zrakovou zkušeností dítěte.

Když barevnost na obrázku neodpovídá viděné skutečnosti, jedná se o využití **barevné nadsázky**. Pokud není barva fixně svázána s představou o daném předmětu, dítě se necítí být při volbě barev svázáno a přistupuje k nim spíše jako dekorativní malíř. Příkladem může být asfaltová cesta, kterou dítě nakreslí takovou, jaká je pro něj hezká. Některé barvy mohou děti používat, protože jsou u nich oblíbené. Hovoříme o individuální barevné paletě oblíbených barev, která je pro každého jedince jiná. Některé barevné kresby vzniknou náhodou. Dítě může na příklad upřednostnit pastelky, které jsou ořezané. Proto bychom nikdy neměli vyvozovat závěry z kresby, pokud neznáme kontext situace. (Hazuková, Šamšula, 2005)

Zde lze rozlišit využívání barev podle pohlaví. Dívky používají přibližně deset barev, zatímco chlapci využívají zhruba šest. Další rozdíl lze najít ve vnímání teplot barev. Dívky častěji volí teplé odstíny barev a chlapcům bývají sympatické studené tóny. (Vágnerová, 2017)

Volbu pro danou kresbu ovlivňují také pocity dítěte. V předškolním věku se u něj začíná vyvíjet chápání barev. Děti kolem třetího roku kreslí často pouze jednou pastelkou, jak Marie Vágnerová uvádí, pouze 17 % dětí vystřídá dvě pastelky. Přibližně ve 4 letech mají pro děti barvy nějaký význam. Zvolení barev na kresbu je pro čtyřleté děti hrou, ve které mohou pustit uzdu své fantazii. Rozdílnou volbu barev lze pozorovat u dětí v pěti letech, které vybírají barvy více podle reality toho, co se chystají právě malovat.

V předškolním věku šesti až osmi let barvy nejvíce odpovídají zobrazované skutečnosti. „Mladší školáci někdy používají barvy ke zdůraznění určité části obrázku. Např. hnědou a černou barvou má základní linie, na níž stojí zobrazované objekty, zatímco nebe je modré. V tomto věku, se mohou barvy stát důležitou významovou determinantou obrázku.“ (Vágnerová, 2017, s. 76)

Děti v předškolním věku si málokdy zvolí černou barvu. Ostatní barvy využívají aktivněji a neberou v potaz, že barvy mohou mít více charakteristik. Větší význam pro ně naopak má tvar objektu. Co se tvaru a barev týče, je jejich význam individuální pro každého z nich. Výzkum Zentera, který se uskutečnil v roce 2011, potvrdil, že děti používají více barvy podle svého současného citění neboli podle emočního ladění. Například žlutá barva je pro tříleté děti barvou radosti, červená je barvou zlosti a černá barva má symboliku smutku. Burkitt a jeho spolupracovníci v roce 2003 zjistili, že děti používají svoji nejoblíbenější barvu, při kresbě postavy, se kterou mají pozitivní vztah. Pokud se naopak jedná o vztah negativní, používají barvy, které nemají v oblibě. Toto zjištění plyne z výzkumu tvorby dětí ve věku od 4 do 11 let, které při kladném vztahu k zobrazované osobě použily v kresbě jasné barvy. Pokud k té osobě nemělo dítě kladný vztah, kreslilo černou barvou. (Vágnerová, 2017)

4.2 VÝZNAM BAREV

ČERVENÁ BARVA: Dítě může před šestým rokem používat výhradně červenou barvu, podle doktora A. Bouveta je to zcela normální. Kolem šestého roku může červená barva vyjadřovat také agresivitu, nebo také to, že dítě nedokáže zcela ovládat své emoce. (Davidová, 2008) Červená barva je znakem ohně, krve a boje, ve středověku byla symbolem zákonu a spravedlnosti. (Kulka, 2008)

ŽLUTÁ BARVA: Je velmi často používána s červenou barvou, ale také je používána jako samostatná barva. Někdy může symbolizovat závislost dítěte na dospělém. (Davidová, 2008) Žlutá barva je také barvou radosti, symbolizuje slunce a bohatství. (Kulka, 2008)

MODRÁ BARVA: Modrou barvu používají mladší děti, ale také i starší děti, u kterých to znamená, že se dobře adaptovali. Pokud dítě používá výhradně modrou barvu, může to naznačovat, že dítě na sebe klade vysokou sebekontrolu. (Davidová, 2008) Modrá barva je také barvou klidu a pasivity. Barva symbolizuje nebe. (Kulka, 2008)

ZELENÁ BARVA: Zelená barva ukazuje na sociální vztahy. (Davidová, 2008) Je to barva pohody, klidu, jistoty a také symbolizuje přátelství, přírodu a bezpečí. (Kulka, 2008)

HNĚDÁ BARVA: Hnědá barva patří mezi nevýrazné barvy, může signalizovat špatnou adaptaci dítěte nebo konflikt. (Davidová, 2008)

ČERNÁ BARVA: Může vyjadřovat neklid a pokud ji kombinujeme s modrou může znamenat úzkost. V pubertě tato barva vyjadřuje ostych ve vyjadřování svých citů (Davidová, 2008). Černá barva je také barvou smutku a prázdnoty. Tato barva symbolizuje konec, uzavřenost, tmou a také smrt. (Kulka, 2008)

BÍLÁ BARVA: Bílá barva je barvou čistoty a pořádku, je to také barva nějakého začátku (bytí). Je to slavnostní a radostná barva. (Kulka, 2008)

5 INTERPRETACE DĚTSKÉ KRESBY

Pokud interpretujeme obrázek, je podstatné, abychom znali dítě, ale také jeho sociální a kulturní zázemí. v tomto případě je nutné pozorovat všechny vlivy. Při tvorbě obrázku dítě pozorujeme, pomůže nám to při interpretaci obrázku – vidíme, kde dítě váhá, co bylo pro něj při kresbě těžké. Při kresbě někdy dítě vypráví i příběh, který spojuje s obrázkem. (Davidová, 2008)

5.1 INTERPRETACE DĚTSKÉ KRESBY PODLE DAVIDOVÉ

„Interpretace vyplývá ze dvou vzájemně se doplňujících šetření: je to jednak analýza různých prvků, z nichž se kresba skládá, jednak syntéza, v níž je nutné přihlédnout ke kladným i záporným charakteristickým znakům obrázků.“ (Davidová, 2008, s. 125)

Znaky dle Davidové jsou:

- umístění obrázku na ploše papíru
- provedení čar
- výběr barev
- téma a postavy (Davidová, 2008)

Umístění obrázku na ploše papíru je důležité. Pokud dítě vyplní či nevyplní plochu, může to souviset s jeho psychickým stavem (úzkost, intelektuální chudoba). (Davidová, 2008)

Provedení čar prozradí osobnost člověka podle síly čáry. Jemné a váhavé čáry, kreslí děti, které jsou bojácné, utlumené a také je kreslí děti, kterým chybí sebedůvěra. Obrázek většinou často předělává. Nekontrolovatelnou čáru, nakreslí děti, které jsou agresivní a neklidné. Dítě může svojí agresivitou dokonce protrhnout i papír. Důležitý je psychický stav dítěte, stabilní dítě kreslí lineární čáry, křivky a úhly. (Davidová, 2008)

Barvy zachycují myšlenku, kterou dítě graficky znázornilo. Extrovert dává přednost žluté a oranžové barvě. Introvert používá menší škálu barev, modrou, zelenou a šedou. Živé barvy a jasné vyznačují vyrovnanost dítěte. (Davidová, 2008)

Postavu, kterou dítě začne zobrazovat jako první, je osoba, kterou má rádo. Osobu, kterou dítě nemá rádo, může zcela vynechat. Pořadí postav, ve kterém je dítě kreslí, nám prozradí, jaký má dítě postoj k zobrazovaným postavám. (Davidová, 2008)

5.2 SOUČASNÉ PŘÍSTUPY K ANALÝZE DĚTSKÝCH KRESEB

Studie věnované dětskému výtvarnému projevu se dříve zaměřovaly hlavně na grafickou a vizuální vývojovou stránku obrázku, opomíjela se každodenní interakce dětí, jejich aktivní účast na populární kultuře a kontextové složitosti, které doprovází vyjadřování skrze kresbu. Výzkumy z konce 19. století se rozdělují do dvou proudů. První proud se zaměřil na snahu porozumět grafickému vývoji a druhý typ výzkumu usiloval o posouzení estetiky kresby a formálních kvalit obrazového média. V průběhu let oba směry prošly změnou a později zohlednily sociokulturní vlivy a individuální rozdílnosti dětí při vytváření kreseb. Spontánní kresby dětí by neměly být viděny jako pouhý vizuální objekt sám o sobě. Je třeba vnímat ho jako prostředek pro zobrazení vnitřních motivů dětí v kontextu jeho vnímání, interpretace a sociálních vztahů.

Při interpretaci dětské kresby lze využít různých přístupů. Kontextuální souvislosti kreslení lze zkoumat etnograficky. Tato metoda je založená na dokumentaci a interpretaci dětských kreslicích aktivit skrze pozorování v přirozeném prostředí (např. během volnočasového kroužku) a zaznamenávání jejich verbálních interakcí během kreslení. Druhý přístup odhaluje vztahy mezi produkcí dětských kreseb, identitou, a kulturou. V této metodě se hledá způsob, jak porozumět spontánní dětské kresbě v rámci širšího sociálně kulturního kontextu. Metody je možné kombinovat – využít přímé pozorování a rozhovorů s několika vybranými dětmi mimo školní prostředí a výsledky doplnit analýzou sociokulturních podmínek. (Ivashkevich, 2009)

6 SOUČASNÁ DĚTSKÁ KULTURA

Na dětskou kresbu má vliv i sociokulturní prostředí, ve kterém se děti pohybují. Je důležité si uvědomit, že kultura a společnost se neustále vyvíjí. Současná kultura zahrnuje až nadměrné množství různorodého obsahu, který dětem nabízí rozdílný druh zkušeností a nový neprobádaný prostor pro zkoumání, imaginaci a komunikaci s vrstevníky. Populární kultura nabízí velké množství obrazů včetně filmů, seriálů, mobilních aplikací a her, se kterými se mohou děti denně setkávat. Je to veliký rozdíl oproti tomu, jaký obsah dětská kultura dětem nabízela mezi 40. a 50. let minulého století. Děti se setkávají s velkým množstvím vizuálních podnětů, které je mohou ve výtvarném projevu ovlivňovat.

6.1 SOUČASNÉ PODOBY A FUNKCE DĚTSKÉ KULTURY

O podobách dětské kultury, které se proměňují v čase, se lze dočíst např. v článku „Kunderculture in the Art Classroom: Early Childhood Art and the Mediation of Culture“. Americká autorka Christina Marmé Thompson v něm poukazuje na odlišnosti vnímání u dětí mateřského a předškolního věku v 19. a 20. století a v současné době, ovlivněné masovou kulturou, rodinou a vrstevníky, kteří se zrcadlí v jejich spontánních kresbách. V první části textu upozorňuje, že informace o vývoji a způsobu vnímání, jsou dnes už nepřesné. Ještě nedávno odborníci/učitelé/rodiče věřili, svět dětí se rozšiřuje postupně. Dítě začíná nejprve vnímat samo sebe a postupně okruh rozšiřuje na rodinu, známé, přátele, spolužáky a eventuálně vzdálený svět bez přímé zkušenosti. Na tomto základě koncepcí etap dětství a filozofií umění byly postaveny učební plány pro předškolní výchovu během druhé poloviny minulého století. Také se stavělo na poznacích, že přímé zkušenosti dětí byly dříve, téměř výhradně, zprostředkovány hlavně v rodinném kruhu, což podporovalo koncept o postupném rozšiřování světa dětí. Dnešní kresby naznačují, že v jejich formě a obsahu nastaly změny. Svět dětí se v současnosti rozšiřuje odlišným způsobem. Už od mladého věku získávají přímé zkušenosti mimo domov, například v mateřské škole a základní škole. Také jsou ve velkém množství doplňovány, v některých případech dokonce nahrazovány, již zprostředkovaným **obsahem masové a populární kultury**.

V druhé části textu se dozvídáme, jakým způsobem děti přistupují k zadáním kreseb, pokud je výběr tématu zcela ponechán na nich. Také poukazuje na důležitost rozvinutí vztahů mezi dětmi a role, které děti během výtvarných aktivit na sebe berou, čímž se učí a podporují navzájem. Učí se si vytvořit podmínky (co budou kreslit, jak budou kreslit,

jakou formou, co bude tématem kresby) a má to pozitivní vliv na jejich grafický vývoj a způsob myšlení.

Třetí část se věnuje tomu, jakým způsobem děti interpretují vlastní vnímání současného vzdáleného světa a také, co jim současná populární kultura dává a poskytuje. Dětský zájem o populární kulturu nemusí být na první pohled jednoznačný. Většina dětí je obezřetná při sebevyjádřování. Situací, kdy užívají autocenzuru, může být několik. Například, když je pro dítě příliš složité a těžké pochopit svět, který ho obklopuje, může užít populární kulturu jako únik z reality. Určitá forma autocenzury se může projevit i při rozhodování, jakou zkušenost v kresbě vyjádřit. Namísto užití jejich přímé zkušenosti si jako předlohu mohou děti zvolit obraz z populární kultury, například z oblíbené show, seriálu, knížky, hry, který jejich přímou zkušenost odsune do pozadí.

Také ve třídě se běžně užívá autocenzury. Když učitel předkládá žákům projekt, bývá na dětech, jak ho zpracují. Děti si zadání většinou interpretují způsobem, že mohou kreslit, co si přejí, za předpokladu, že to bude vhodné téma pro školní prostředí a přemýšlejí nad tím, jaký druh obsahu bude společností přijat. U dětí předškolního věku se začíná objevovat touha odlišit se od dospělých. To je dětem přes populární kulturu umožněné, protože mají možnost si její obsah interpretovat podle sebe. Děti si vytvoří svoji kulturu, prostřednictvím které se mohou vymezovat vůči většinové kultuře dospělých. Je to prostor jen pro ně, tam mohou sdílet své zájmy, zkušenosti, nalézat porozumění a společné místo.

Prvky dětského světa, který zahrnuje hračky, animované, televizní dětské pořady a reklamy, fungují jako dorozumivací prostředek, kterým mohou dvě děti, které se nikdy nesetkaly, navázat konverzaci a hru, protože je zde vysoká šance, že dítě bude s některým pořadem nebo hračkou dobře obeznámeno, a dokonce ji možná bude i vlastnit. Děti díky tomu mohou najít přesvědčivý důkaz o jejich místě na tomto světě, což se může stát dobrou motivací pro jejich kreslení.

Toto "odevzdání se vlivu populární kultury," pro výtvarnou výchovu a dětský výtvarný projev už velmi dlouho představuje problém. Dokonce už i děti mateřského a předškolního věku podléhají síle médií a populární kultury, kterou vyjadřují v kresbách. Všudypřítomnost populární kultury, která ovlivňuje životy dětí, se stala nepopiratelnou. Je třeba, aby vlivy populární kultury učitelé, kteří s dětmi výtvarně pracují, reflektovali. Je od nich vyžadováno, aby namísto omezování a určování obsahu kreslení, vytvářeli dětem v kurikulu prostory, ve kterých bude dětem dána možnost pro vlastní zpracování

kresby. Je důležité umožnit jim zobrazovat, jak chápou svět, ve kterém žijí, dovolit jim zachytit vlastní zájmy a poznatky, které získávají jako individuality zabývající se produkcí a interpretací kultury. To také může pomoci učitelům, integrovat, pochopit a vytvořit relevantní učební plán zahrnující jak prvky výuky klasického umění, tak dětmi uznávané prvky populární kultury. (Thompson, 2003)

6.2 VLIV MÉDIÍ NA DĚTI

O vlivu nových médií na děti se vyjadřují mnozí odborníci. Podle Australského ministerstva zdravotnictví děti do dvou let by neměly přijít s elektronikou vůbec do kontaktu, starší děti by měly trávit čas s elektronikou pouze hodinu denně, protože způsobuje krátkozrakost. V dalších studiích se dozvídáme, že pokud necháme děti se dívat večer příliš dlouho na televizi, tak se jim bude kvůli modrému světlu v noci hůře usínat a budou se v noci častěji probouzet. V Americké pediatrické akademii se doporučuje, že děti mladší šesti let by měly trávit maximálně hodinu denně nad obrazovkou s kvalitním obsahem. Absolutně bez obrazovky by měly být děti, které jsou mladší než 18 měsíců. Platí, že čím později se dítě dostane k technologiím, tím lépe. Při nadměrném používání digitálních technologií je vhodné vymyslet dětem náhradní program. Děti hrají počítačové hry a klikají na telefonu, pokud se nudí. (Dočkal, Müller, Harris, Heger a kol., 2019)

6.3 VHODNÉ POČÍTAČOVÉ HRY

Jaké jsou vhodné počítačové hry v tak nízkém dětském věku? Hra Minecraft, dokáže zaujmout děti již od čtyř let, lze také sledovat videa na YouTube. Tato hra podporuje prostorovou představivost, učí děti stavět, vytváří si virtuální svět a může hru hrát společně s další hráči. V bakalářské práci „Vliv Minecraftu na dětskou kresbu v předškolním věku“ se udává, že hra Minecraft je videohra, která se řadí mezi konstruktivní hry. Vzdělávací verze Minecraftu se nazývá „Minecraft: Education Edition“, kterou majitel Minecraftu vyvinul ke vzdělávacím účelům. Dostupná je pro všechny učitele z celého světa na webových stránkách. Hra ovlivňuje dětskou kresbu svojí jednoduchostí tvarů, kterými jsou čtverec a obdélník. Děti rády napodobují jednoduché tvary, jako jsou například: hranaté slunce, hranatý strom. (Bochňák, 2019)

Další hrou, která je pro děti, je Lego Life, patří mezi nenásilné hry. Vhodné pro děti jsou hry, které děti něco naučí – hry zaměřené na písmena, počítání, tvary a cizí jazyky. Pro dítě může být počítačová hra motivací, proč se naučit číst a psát. Ve zmiňovaném Minecraftu je

zabudován chat, kde lze komunikovat se spoluhráči. Mezi české aplikace patří Včelka, která je zaměřená na učení a čtení. (Benařík, Jirák, Köpplová, 2019)

6.4 TELEVIZE

Televizi v současné době konkuruje YouTube, který vyvinul YouTube Kids v roce 2019 a je dostupný i v České republice. Neměl by se zde objevovat nevhodný obsah pro děti, kanál je přizpůsobený dětem a rodičům. Filmy děti mohou sledovat také internetových platformách.

Televize měla dříve funkci jako „rozhlas s obrazem.“ Byl to technologický pokrok, televize nejdříve byla jakýmsi prostředkem, který poskytnul formy, které již existovaly. Byly to koncerty, divadelní představení a vzdělávací přednášky. Později se v televizi objevily první žurnalistické prvky, jako například zpravodajství a živý sportovní komentář. V té době se začali také objevovat obsahy, které jsou v knize popsány jako „rozhlas vlastní“, do kterého patřily například rozhlasové inscenace, seriály a soutěže. Vznikl přímý přenos, kterému se dnes říká „živé vysílání“. V televizi se vysílaly převzaté rozhlasové pořady, mezi které patřily seriály a soutěže. Televize úzce souvisela s rozhlasem a tiskem, najdeme zde také obsah žurnalistický a publicistický, v televizi spatříme veřejný a politický život ve společnosti. V minulosti se mluvilo o televizi jako o „novém umění“, přibližně v šedesátých letech. (Benařík, Jirák, Köpplová, 2019)

První večerníček pro děti byl v Česku pravidelně vysílán od 25. února 1954. Nejdříve se večerníček vysílal jednou týdně v neděli, to bylo od roku 1965–1967. Později třikrát do týdne v úterý, ve čtvrtek a v neděli, to byl rok 1967 až 1969. Postupně se zvyšovaly dny na čtyřikrát týdně (přibyl pátek od roku 1970), pětkrát týdně (přibyla středa), šestkrát týdně (kromě soboty, 1972) a nakonec denně od roku 1973. První pohádkou byl „Kluk kometa“ 2. 1. 1965. První barevný večerníček byl odvysílán v roce 1973. (www.ceskatelevize.cz, cit. 6. 4. 2021)

Česká televize vysílá televizní program, který je určené pro děti. V roce 2013 vznikl televizní program Děčko, který nabízí přes den pořady pro děti. (Benařík, Jirák, Köpplová, 2019, s 420)

6.5 TABLET A TELEFON

Pokud dítěti umožníme používat telefon či tablet měli bychom je naučit s ním zacházet, jak jej ovládat a nerozbít ho. Pro dítě je to první seznámení s digitální gramotností. *„Ale přestože stále řešíme předškolní věk, je třeba dodat, že čím později se dítě dostane k mobilu či tabletu, tím lépe.“* (Dočkal, Müller, Harris, Heger a kol., 2019, s 33)

7 PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části se zabývám spontánní dětskou kresbou u předškolních a mladších dětí. Provedla jsem kvalitativní výzkumnou sondu v mateřské škole. Mým cílem bylo zmapovat současné podoby kresby v mateřské škole. Zaměřila jsem se na vliv médií a sociokulturního prostředí na dětskou kresbu. Výzkum jsem vedla v mateřské škole v Plzni, navštěvovala jsem druhou třídu. Byla to třída dětí od 5 až do 7 let. Třídu navštěvuje 10 dívek a 16 chlapců. V rámci výzkumného šetření jsem připravila a reflektovala kresebnou výtvarnou aktivitu pro děti inspirovanou současným uměním, při které jsem pozorovala jejich spontánní kresbu. Během kvalitativního šetření jsem vedla rozhovory s učitelkami a výzkumnou zprávu doplnila o případové studie.

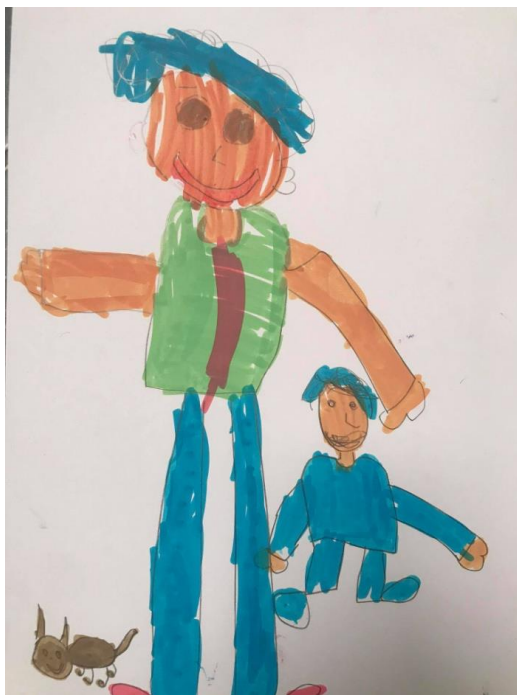
7.1 PŘEDVÝZKUM

Po stanovení výzkumných otázek, jsem se rozhodla, že udělám předvýzkum ve třech mateřských školách, dvě jsou v Plzeňském kraji a jedna školka ve Středočeském kraji. Kvůli situaci Covid19 jsem nemohla mateřské školy přímo navštívit. Požádala jsem tedy spolupracující učitelky, zda by mi sbíraly obrázky dětí. Shromáždila jsem tak spontánní kresby od dětí od 3-7 let. Díky předvýzkumu jsem zkoumala, jaká témata jsou v současné době populární. Podařilo se mi nasbírat 28 obrázků od dětí v Plzeňském kraji a 22 obrázků od dětí ze Středočeského kraje. Učitelky ke každému obrázku napsaly téma, věk a pohlaví dítěte. Předvýzkum byl určen k základnímu zmapování současných podob dětské kresby a zorientování se v problematice. Ve vlastním výzkumném šetření, které mi umožnilo zachytit také proces kresby, jsem se potom více zaměřila na volbu kresebného náčiní, které děti preferují, témata kreseb a barvy, které volí. Svoji studii jsem prohloubila pomocí rozhovorů a případových studií.

7.2 VÝSLEDKY PŘEDVÝZKUMU

Celkem jsem nasbírala 50 spontánních dětských kreseb. Podle témat jsem je roztřídila do několika skupin. Nejčastějším tématem dětí je **postava**, tu nakreslili celkem 24krát. **Zvířata** byla v kresbách zastoupena stejným počtem, také jich bylo nakresleno 24. **Domů** bylo nakresleno 13. Motiv, který se velmi často objevoval, bylo **slunce**, těch bylo 10. Symbol **srdce** se v kresbách objevil celkem 8krát. Do svých kreseb zahrnuly děti i **témata právě probíhající ve třídě** celkem jich bylo 6. **Strom** byl nakreslený 5krát. **Dopravní prostředek** byl použitý 5krát a téma **pohádky** také pětkrát. **Vesmír** byl nakreslený dětmi

4krát, kreslili ho pouze chlapci. Další témata v kresbě byly: ovoce 3krát, mraky na obloze 2krát, kouř 2krát a dva obrázky, které obsahovaly matematické příklady. Po jednom obrázku jsem získala kámen, jeřáb, svatbu, pozvánku na narozeniny, duhu, podzemí, balónek, pastelku a televizor. Děti nejčastěji používali ke svému výtvarnému vyjádření pastelky, fixy a voskové barvy.

Obrázek 1 - Otec a syn s kočkou (Chlapec, 5 let)

Obrázek 2 - Mimozemšťan (Chlapec, 5 let)

Obrázek 3 - Sněhulák (Dívka, 5 let)

Obrázek 4 - O Perníkové chaloupce (dívka, 5,5 roku)

7.3 CÍLE VÝZKUMNÉ SONDY

Cíle výzkumné sondy byly stanoveny následovně:

- zmapovat současné podoby kresby v mateřské škole;
- popsat některé vlivy současné dětské kultury na dětskou kresbu;
- zjistit, jaký přínos kresby vnímají současní učitelé.

7.4 VÝZKUMNÉ OTÁZKY

HLAVNÍ VÝZKUMNÁ OTÁZKA

Jak se současná dětská kultura promítá do volné kresby v mateřské škole?

DÍLČÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Jaká témata děti nejčastěji zobrazují v současnosti ve spontánní dětské kresbě?

Jaké faktory mohou ovlivnit spontánní dětskou kresbu v současných mateřských školách?

Jak populární kultura a média ovlivňují spontánní dětskou kresbu?

Co podle učitelů volná kresba u dětí rozvíjí a co dětem přináší?

S jakými výtvarnými nástroji děti nejraději kreslí?

7.5 VÝZKUMNÝ VZOREK

Výzkum jsem dělala v mateřské škole v Plzni. Mateřská škola má pouze dvě třídy, první třída jsou děti od 3 do 5 let a druhá třída jsou děti 5-6 (7) let. Do mateřské školy jsem docházela tři týdny v rámci praxe školy. Třidu navštěvuje 10 dívek a 16 chlapců. Ve třídě bylo méně dětí než obvykle kvůli situaci ohledně Covid19. Měla jsem sice omezený počet dětí na provedení výzkumu, ale případové studie se mi podařilo zpracovat. Práce obsahuje čtyři případové studie o spontánní kresbě dvou dívek a dvou chlapců. Rozhovory jsem vedla s čtyřmi učitelkami v MŠ.

7.6 METODOLOGIE VÝZKUMU

Výzkumné šetření je kvalitativní. „Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založené na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému.“ (Hendl, 2005, s. 50) Výzkumník, který provádí kvalitativní výzkum, se stává detektivem, určí si výzkumné otázky, vyhledává a analyzuje informace. Vytváří si

závěry, pracuje s lidmi přímo v terénu, sbírá data a podle toho jaké mu vyjdou výsledky, se rozhodne, zda data, která získal, potřebuje. (Hendl, 2005)

METODY SBĚRU DAT

Ve své práci používám kombinaci sběru dat pozorování a interview. Data jsem sbírala během delšího časového intervalu, přímé pozorování probíhalo 3 týdny v mateřské škole v Plzni. Rozhovory neboli interview jsem vedla v průběhu jednoho měsíce. Jako metodu sběru dat jsem využila přímé pozorování v mateřské škole. Pořizovala jsem fotodokumentaci výtvarného projevu u dětí. *„Přímé pozorování znamená, že se badatel účastní zkoumaného jevu v čase jeho průběhu, zatímco při nepřímém pozorování se neocitá přímo ve zkoumaném terénu, ale sledujeme pouze záznam proběhlé činnosti, který byl pořízen za účelem výzkumu.“* (Švaříček, Šedová a kol., 2014, s. 145) Snažila jsem se zachytit faktory, které ovlivňují dětskou kresbu, témata dětských kreseb, výběr kresebného náčiní, kdy děti nejčastěji kreslí a jaký mají vztah ke kresbě. Od učitelek jsem zjišťovala, co dětem přináší spontánní dětská kresba. Svá zjištění z pozorování prezentuji čtyřmi případovými studii, ve kterých interpretuji konkrétní výtvarné projevy.

ROZHOVOR (INTERVIEW)

Vedla jsem 4 rozhovory neboli interview s učiteli z různých mateřských škol. Otázky jsem rozdělila do okruhů: dítě a jeho vztah ke kresbě, sociokulturní vlivy, téma a motivy ve spontánní dětské kresbě, barvy a emoce, volba náčiní. *„Interview je metoda shromažďování dat o pedagogické realitě, která spočívá v bezprostřední verbální komunikaci výzkumného pracovníka a respondenta.“* (Chráška, 2016, s. 176) Slovo interview se skládá v anglickém jazyce ze dvou slov „inter“ znamená „mezi“ a „view“ znamená „názor“ nebo také „pohled“. Výhodou rozhovoru je, že navážeme s osobou osobní kontakt, více se dostaneme do motivu a postoje tázaného. Důležité je, aby výzkumník vytvořil příjemnou atmosféru a prostředí pro dotazovaného, aby vztah mezi nimi během dotazování nebyl napjatý. Rozhovor dělíme na strukturovaný, polostrukturovaný a nestrukturovaný. Do své práce jsem zvolila rozhovor polostrukturovaný, předem jsem měla připravené otázky, ale během rozhovoru, pokud byla nějaká odpověď zajímavá a chtěla jsem se o daném tématu dozvědět více, položila jsem další otázky k prohloubení svého rozhovoru se zúčastněnými.

Strukturovaný rozhovor se vyznačuje tím, že tazatel má předem připravené otázky, na které se bude dotazovat. Je přesně dané pořadí a formulace otázek. Dotazovaný pouze

čte otázky, nekládá do rozhovoru vlastní komentář. V nestrukturovaném rozhovoru se více přiblížíme ke spontánní komunikaci mezi lidmi. Jak budou otázky formulované, je pouze na dotazovateli, může se vracet k otázkám a doplňovat nejasné nebo zajímavé části. Polostrukturovaný rozhovor je jakýsi kompromis mezi strukturovaným a nestrukturovaným rozhovorem. Od dotazovaných se čeká, že budou více rozvíjet své odpovědi. (Chráska, 2016)

ZÁZNAM ROZHOVORU

Pro přesný záznam interview (rozhovoru) si můžeme zapisovat odpovědi během rozhovoru. Je také možnost zaznamenat odpovědi až po ukončení rozhovoru, avšak zde je riziko, že nebudou odpovědi autentické/přesné. Pro záznam lze využít technické prostředky, jako například diktafon. (Chráska, 2016) Na začátku rozhovoru se tazatel musí zeptat dotazovaného, zda souhlasí s nahráváním rozhovoru, ujistit dotazovaného o anonymitě, důvěrnosti a vysvětlit záměr výzkumu. Také se může stát, že kvůli záznamovému zařízení může být dotazovaný nervózní. (Švaříček, Šedová a kol., 2014) Využila jsem obě formy, u prvních tří jsem nedostala souhlas s nahráváním hlasu, s domluvou, že dotazovaný vždy počká, než si odpověď napíšu a během mého zapisování si vzpomene, co by chtěl k dané otázce ještě říci. Diktafon jsem využila během posledního rozhovoru, kdy jsem dostala souhlas nahrávat si rozhovor. Více se mi líbil rozhovor s diktafonem, protože dotazovaný nemusel čekat, než si přesně zapíše odpověď. Přepis rozhovoru byl časově náročnější, ale více jsem navázala vztah s člověkem, se kterým rozhovor probíhal plynule.

METODA ANALÝZY DAT

Kódování se dělí na tři druhy: otevřené kódování, axiální kódování a selektivní kódování. Já jsem si zvolila jako metodu analýzy dat otevřené kódování. „*Výzkumník provádí otevřené kódování prvním průchodem daty. Přitom lokalizuje téma v textu a přiřazuje jim označení.*“ (Hendl, 2005) Kódy mají vztah k výzkumným otázkám, literatuře, kterou má výzkumník nastudovanou a pojmům, které používají účastníci. Cílem kódování je objasnění textu. Kódy mohou být podstatná jména, kterými výzkumník označuje významné pasáže v textu. (Hendl, 2005)

UKÁZKA KÓDOVÁNÍ

DÍTĚ A JEHO VZTAH KE KRESBĚ

(Otázky zabývající se vztahem dětí ke spontánní kresbě)

1) Myslíte si, že je spontánní kresba pro děti důležitá? Odůvodněte vaši odpověď.

[Důležitá každopádně je, dítě se samo rozvíjí, ztvárňuje svoje představy a zhmotňuje.]

Komentář [UsW75]: sebarozvoj

2) Co podle vás přináší volná kresba dětem?

[Určitě radost nejsou nějak ovlivňovaný, nemají to přesně nadiktovaný, kreslí podle sebe.]

Komentář [UsW76]: Přínos kresby

3) Jaký je podle vás impulz, kdy jde dítě samo od sebe kreslit. Proč jde kreslit?

[Protože má nějaký nápad a chce ostatním něco ukázat, to co vidělo, co se mu líbí, může to dětem ukázat, to je u nás dost častý.]

Komentář [UsW77]: Vnitřní motivace

4) Kdy během dne děti nejčastěji kreslí?

[Většinou ráno když přijdou, chlapani něco postaví, holky si jdou kreslit. Kluci jsou většinou na koberci.] [Tříleté až čtyřleté děti kreslí.]

Komentář [UsW78]: Časový interval kresby

5) Využívají děti při své tvorbě celou plochu papíru?

[Jak kdo, kluci většinou ne, ale holky se snaží ten papír vyplnit celý. Dívky nakreslí doprostřed princeznu a kolem ní udělají duhu a motýlky.]

Komentář [UsW79]: Dívky vs. chlapani

Komentář [UsW80]: Mladší vs. starší děti

6) Myslíte si, že dívky kreslí spontánně stejně často jako chlapani?

[Ne, dívky kreslí častěji, protože kluky to moc nebaví, nepřemýšlí nad tím, nedonutí se k tomu, raději si kluci něco skládají anebo staví.]

Komentář [UsW81]: Vyplněná plocha papíru

Komentář [UsW82]: dívky vs. chlapani

7) Stalo se vám někdy, že jste měla ve třídě dítě, které kladlo odpor ke kresbě? Pokud ano, jak jste tuto situaci řešila?

Obrázek 5 - Ukázka kódování, Zdroj: autor

8 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Výsledky budou vyvozovány z poskytnutých interview od učitelů různých mateřských škol. Rozhovoru se zúčastnili čtyři pedagogičtí pracovníci. Jejich identita zůstala anonymní kvůli obecnému nařízení o ochraně osobních údajů (GDPR), místo jmen jsem použila učitelka A, B, C, D. Svá zjištění budu analyzovat pomocí otevřeného kódování, kdy porovnávám výpovědi učitelů a zaznamenávám nové informace. Kromě informací z rozhovorů je provedená analýza dětských kreseb čtyř případových studií.

8.1 ANALÝZA ROZHOVORŮ S UČITELKAMI

Rozhovor bude vedený s odlišnými učiteli, kteří se nesetkali osobně. Jejich praxe se liší, učitelka A pracuje v mateřské škole 1 rok, učitelka B působí v mateřské škole 25 let, učitelka C má praxi přibližně 25-30 let a učitelka D je v mateřské škole 4 roky. Budu porovnávat rozhovory pomocí otevřeného kódování. Analýza rozhovorů je rozdělená do pěti oblastí a každá oblast se zaměřuje na důležité téma, které je následně rozvinuto.

DÍTĚ A JEHO VZTAH KE KRESBĚ

Z rozhovorů vyplývá, že kresba je v současné mateřské škole pro děti velmi důležitá, protože rozvíjí fantazii i jemnou motoriku a umožňuje dítěti zhmotnit jeho představy. Kresbou jedinec vyjadřuje sám sebe, aniž by použil ke svému vyjádření slova. Učitelka D uvedla, že díky kresbě se také rozvíjí grafomotorika, která je u dětí velmi podstatná.

Volná kresba přináší dětem uvolnění a dobrý pocit z toho, že se mohou vyjádřit. Přináší jim také radost a relaxaci, kdy dojde ke zklidnění organismu. V některých případech může dětem grafický projev přinést také úlevu, že se nemusí vyjadřovat slovy. Důležité je, že mohou projevit své pocity a vyjádřit svůj právě probíhající emocionální stav.

Podle výpovědí jde dítě kreslit samo od sebe, když má nějaký nápad či prožilo nějaký zážitek, který chce ostatním sdělit. Nebo naopak se chce samo zklidnit tak, že se u kresby usadí a je to pro něj relaxace. Děti často spontánně kreslí, pokud chtějí druhému udělat radost a obdarovat ho obrázkem anebo si chtějí udělat radost sami sobě. Dítě obvykle kreslí pro nějakou osobu, kterou má rádo a která je mu velmi blízká. Učitelka D v rozhovoru říká, že dítě samo od sebe vlastně nejde kreslit, ale potřebuje podnět od rodiče nebo učitele, který mu kresbu ukáže.

Nejčastěji děti kreslí, když přijdou do školky, takže při ranní volné činnosti. Další nejčastější odpověď je odpoledne po spánku, kdy jde dítě kreslit je velmi individuální, některé děti kreslí, kdykoliv se jim naskytne možnost.

V rozhovoru jsem se také ptala na to, zda děti využívají pro svoji kresbu celou plochu papíru. Na tuto otázku nelze odpovědět stejnými odpověďmi, protože se často rozcházejí. Odpověď na tuto otázku byla v rozhovorech velmi individuální, záleží na mnoha faktorech (věku, vztahu ke kresbě, a další). V rozhovoru 2, 4 se dozvídáme, že může záležet na věku dítěte. Starší děti využívají větší plochu a více se zaměřují na detaily, zatímco mladší využívají menší plochu. Učitelka C ale dodává, že nejmenší děti dělají „čmáranici“ po celém papíře a starší děti mnohdy celý papír nevyužijí. Učitelka A upozorňuje na rozdíl mezi dívkami a chlapci, podle ní jsou to právě dívky, které se snaží vyplnit celý papír.

Zajímavou otázkou bylo, jestli dívky kreslí stejně často jako chlapci. Z odpovědí vyplývá, že záleží hodně osobnosti dítěte a jeho zálibách. Z analýzy rozhovorů ale jasně zjišťujeme, že dívky opravdu kreslí častěji než chlapci. Je to dáno tím, že chlapci si podle výpovědí raději hrají.

V mateřských školách se stává, že se najde dítě, které klade odpor ke kresbě, chtěla jsem vědět, jak se tato situace řeší. Odpovědi se v rozhovorech rozcházejí, učitelka D se za celou dobu působení (4 roky) nesetkala ve třídě s dítětem, které by nechtělo kreslit. Naopak u ostatních učitelek tato situace nastala. V rozhovoru učitelka A využila týmové práce. Když dítě vidělo, že děti všechny kreslí, začalo kreslit s nimi. V rozhovoru učitelka B říká, že potřebovalo dítě ke kresbě dozrát a učitelé dítě ke kresbě nenutili. Učitelka C dítěti kresbu pouze nabízela, dítě nakonec začalo kreslit spontánně samo. Důležité tedy je nenutit dítě ke kresbě a pouze mu činnost nabízet, ke kresbě ho můžeme různým způsobem nenásilně motivovat.

Příčin, proč děti nechtějí kreslit, může být mnoho. Dítě nemusí mít zrovna náladu na volnou kresbu, nebo mají s kamarády jiné aktivity a na kresbu mu nezbývá prostor a čas. Jsou i jedinci, kteří kresbu nevyhledávají. Příčinou může být také nízké sebevědomí dítěte, když je samo sebou přesvědčené, že kreslit neumí. Mezi další příčiny může patřit třeba to, že dítěti nikdo neukázal, jak se s náčiním pracuje.

SOCIOKULTURNÍ VLIVY

Děti nejčastěji kreslí pro maminku, učitelky, celkově pro rodiče, prarodiče, sourozence a kamarády. Dítě kreslí pro osoby, které má rádo.

Dětskou kresbu může ovlivňovat nálada dítěte, silný prožitek, emocionální naladění, domácí prostředí, rodinné situace a věci, které děti obklopují, média, výrazně televize.

Z dětské kresby můžeme zjistit mnoho věcí o dítěti jako například jeho zájmy, schopnosti, zda ho baví kreslit, jak dokáže zachytit realitu, jak pozoruje okolí kolem sebe, dokážeme zjistit, jakou má náladu, různé obavy, situace, které ho tíží. Dokonce můžeme pomocí kresby rozpoznat, zda nemá nějaké tíživé období doma. Dle kresby lze také zjistit, zda dítě má nějaké přátele. Podle kresby zjistíme také, jaké barvy preferuje.

Dle výpovědí učitelek jsou současné děti velmi ovlivněné médii. Děti kreslí ve svých kresbách oblíbené pohádky, své hrdiny. Mezi dívčí oblíbené pohádky patří „Na vlásku“, „Ledové království“, „Mimoni“. Chlapců oblíbené pohádky jsou „Želvy Ninja“, „Spiderman“, pohádky, ve kterých se objevují bojovníci a padouši. Mezi oblíbené patří animované pohádky. Děti jsou ovlivňovány nejen televizí, ale také počítačem, v rozhovoru od učitelky A se dozvídáme, že už chlapci v mateřské škole začínají hrát hru Minecraft.

Média nyní ovlivňují z velkého procenta dětskou kresbu, pracují s dětskou fantazií. Rodiče podle učitelky A nemají na své děti příliš času, tak je pro ně snazší pustit něco v televizi, děti chodí méně ven. Od učitelky C se dozvídáme, že velký vliv mají na dítě také reklamy. O Vánocích děti píšou dopisy Ježíškovi a kreslí ve svých kresbách hračky, které se objevují v reklamě, když se dívají na pohádku. Jako televizní stanici uvedla Děčko, která je určená pro děti a vysílají se v ní programy určené dětem.

Rodiče a vrstevníci také ovlivňují dětskou spontánní kresbu a mohou mít také podíl na tom, proč děti nechtějí kreslit. Záleží velmi i na přístupu lidí, kteří ovlivňují vztah jedince ke kresbě. Od učitelky C se dozvídáme, že jsou i tací rodiče, kteří dítěti doma nenabízejí kresbu a omalovánky. Co se týká vrstevnické skupiny, učitelka D dodává, že děti někdy bývají škodolibé a porovnávají si obrázky navzájem, to může mít na dítě negativní dopad. Rodiče někdy porovnávají děti mezi sebou a hodnocení dítě může negativně poznamenat.

TÉMATA A MOTIVY VE SPONTÁNNÍ DĚTSKÉ KRESBĚ

Motivy, které se nejčastěji objevují v dětské spontánní kresbě, jsou sluníčko, domeček, stromeček, lidská postava, zvířata, princezny, plyšové hračky, hračky, postavičky superhrdinů. Záleží také na tom, co dítě právě vidělo v televizi. V rozhovoru číslo 3 se dozvídáme, že menší děti kreslí častěji sluníčko a starší děti domek.

Nejčastější témata dívek jsou princezny, domy, zvířata (sova, pták, kočka), maminky, témata ve třídě, Locika, Anna a Elsa, plyšové hračky (opice). V kresbě se již objevuje symbol srdce.

Nejčastější témata chlapců jsou lodě, auta, postavy ze skládaček typu „Transformers“, roboti, zloději, ninjové, jeřáby, „bojovná auta“, Hvězdné války, mapy pokladů a hrdinové z počítačových her nebo televize.

Odpověď na otázku, zda spontánní kresbu ovlivňují aktuální témata výukových bloků ve třídě, je u většiny rozhovorů jednoznačná – témata ovlivňují dětskou kresbu. Když bylo ve třídě na příklad téma „Není drak, jako drak“, tak většina dětí kreslila převážně draky. V rozhovoru 4 se dozvídáme, že objeví-li se téma v dětské kresbě, je to důkazem o tom, že téma děti velmi zaujalo.

8.2 BARVY A EMOCE

Typické barvy pro vyjádření emocí jsou červená, modrá, černá, žlutá. Žlutá barva je označována jako barva radosti. Barvy, které vyjadřují záporné emoce, jsou hnědá, černá, tmavě zelená a další tmavé barvy. Černou barvou dítě vyjádří zlost, ale také i smutek. Pozitivní náladu vyjadřuje růžová, žlutá a červená barva.

Podle učitelek zapojených do výzkumu hrají při výběru barev roli zejména osobní preference dětí. Děti sice mohou vyjadřovat emoce, ale je to velmi individuální. Učitelka C si nevzpomněla na situaci, kdy dítě vyjádřilo emoce pouze pomocí barvy. Některé děti vybírají barvy podle svých aktuálních emocí a jiní zas podle toho, jaká barva se mu právě líbí. Barvu, kterou má jedinec v oblíbenosti, nejčastěji používá. Učitelky potvrdily, že některé děti kreslí obrázek pouze jednou barvou. Děti kolem třetího roku kreslí často pouze jednou pastelkou, jak Marie Vágnerová uvádí, pouze 17 % dětí střídá dvě pastelky. (Vágnerová, 2017)

Barvy, které děti nejčastěji používají, jsou nejčastěji ty základní: červená, žlutá, modrá, zelená, černá. Oblíbená barva dívek je jednoznačně růžová, následně červená, fialová, žlutá. Chlapci zase používají nejčastěji modrou, zelenou, hnědou barvu a černou barvu. Podle výpovědi z rozhovoru 1 dívky používají spíše teplé barvy.

8.3 VOLBA NÁČINÍ PŘI SPONTÁNNÍ DĚTSKÉ KRESBĚ

Děti nejraději kreslí pastelkami, fixy a voskovkami. Fixy podle učitelky A a C volí děti častěji, protože jsou sytější. Ale učitelka D dodává, že děti nejraději kreslí tím, co jim učitelé nejméně nabízejí např. „prstíkové barvy“.

9 ZPRACOVÁNÍ PŘÍPADOVÝCH STUDIÍ

K prohloubení zjištění o současných podobách dětského výtvarného projevu jsem se rozhodla zpracovat čtyři případové studie. Popíši v nich přístup čtyř dětí ve věku 5 až 6 let ke kresbě. V případových studiích jsou analyzovány spontánní kresby, u nichž jsem měla možnost děti pozorovat.

VSTUPNÍ VÝTVARNÁ AKTIVITA INSPIROVANÁ JIŘÍM FRANTOU A DAVIDEM BÖHMEM

Cílem výzkumu je zmapovat současné podoby spontánního projevu u dětí. Výzkumné šetření ve školce, kde jsem měla v plánu získat data v podobě dětských spontánních kreseb, jsem zahájila kresebnou aktivitou inspirovanou současným uměním. Chtěla jsem děti motivovat ke kresbě, ale zároveň jsem nechtěla proces kresby řídit a omezovat je ve volbě námětu. Inspirovala jsem se umělci Jiřím Frantou a Davidem Böhmem, kteří se zabývají kresbou a hledají její hranice. Zaměřila jsem se na jejich společnou výstavu, která se konala v roce 2006 v Galerii NOD. Výstava trvala 2 měsíce. Umělci na výstavu docházeli každý den a na zeď kreslili své nápady, názory a komentáře. Kresby na stěnách tak byly proměnlivé a staly se jakousi formou výtvarného časosběru. Poslední den výstavy vymalovali zpět zeď na bílou barvu. (Böhm, Franta, 2014)

Umělecké ozvláštňení, které děti motivovalo ke kresbě, spočívá především ve volbě velkého formátu a netradičního umístění kresebné plochy. V mateřské škole jsem do třídy na podlahu nalepila dvě slepené čtvrtky A0, s dětmi jsem utvořila kruh a seznámila jsem je s umělci. Čtvrtky byly ve třídě od úterý 22. listopadu až pátek 25. listopadu. Děti měly jednoduchý úkol, nakreslit cokoli, co je napadne na čtvrtky papíru, kdykoliv během dne ve volném čase. Tím jsem zjistila, co děti rády kreslí, jaké jsou jejich zájmy, která témata jsou v současné době populární. Při pozorování vstupní kresebné aktivity jsem vytipovala děti, jejichž přístup ke kresbě je v práci dále popsán v případových studiích.

Vzdělávací cíle vstupní výtvarné aktivity:

- dítě dokáže vyjádřit své myšlenky pomocí kresebného materiálu;
- dítě dokáže kreslit dle vlastní fantazie, bez jakýchkoliv omezení;
- dítě dokáže popsat pár větami, co nakreslilo;
- dítě si umí uspořádat svojí pracovní plochu.

Obrázek 6 - Společná kresba dětí ve věku 3 až 6 (7) let – vstupní výtvarná aktivita ve výzkumném šetření

PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 1- „CO SE DĚJE VE ŠKOLCE“

Dívku 1 jsem kvůli zachování anonymity při výzkumném šetření pojmenovala Anička. Anička je pět a půl letá dívka, navštěvuje mateřskou školu v Plzni, chodí do druhé třídy. Když jsem se paní učitelky ptala na Aniččin vztah ke kresbě, potvrdila, že Anička kreslí ráda a často. Většinou vyobrazuje princezny, nebo postavy z pohádek. „Má toho nakresleno v obrázku vždy velmi mnoho, i z důvodu, aby to měla nejlepší.“

První výtvar, který dívka nakreslila, byla mateřská škola. S dívkou jsem po kresbě vedla dialog a kladla jí otázky. Dozvěděla jsem se, že nakreslila mateřskou školu a maminku. Maminka vede svoji dceru do mateřské školy. Děti nejčastěji zobrazují místo, ke kterému mají nějaký citový vztah. Dívka zvolila mateřskou školu, do které dochází přes týden, a právě dnes odvedla Aničku do mateřské školy maminka. V obrazu se vyjímalý symboly jako například slunce, které symbolizovalo den. Dále dívka nakreslila komín (který není vidět na mateřské škole) a z komína vychází dým. Důležitým detailem u dívky jsou kliky u vchodových dveří. Dveře dívka nakreslila dvoukřídlé, což neodpovídá skutečnosti.

Důraz na funkční detaily odpovídá stadiu intelektuálního realismu v dětské kresbě. (Hazuková, 2005)

Dívka použila barvy, které jsou pro ni oblíbené, jedná se o barevnou nadsázku. (Hazuková, 2005) Skutečná barva mateřské školy není červená, ale je do žluté barvy. Dívka ví, jakou barvu má škola, do které chodí, ale zvolila červenou barvu, protože se jí právě na budovu líbila. Hazuková (2005) zmiňuje, že právě fasáda domů často děti vede k využití barevné nadsázky a umožňuje jim pracovat více dekorativně. Okna mateřské školy mají tvar kříže a Anička si uvědomuje kontrast světla a stínu. V levém horním rohu zobrazila sluníčko a okna jsou od sluníčka světle modré a okna, která jsou nejdál od slunce, mají tmavě modrou barvu.

Dívka je ve stádiu konvenčního zobrazení postavy, oči mají kruhový tvar. Tvar postavy je trojúhelníkový a obdélníkový. (Vágnerová, 2017) Pokud se dívce něco nezdařilo, vzala si pastelku a překreslila si to podle své představy.

Jako svůj druhý obrázek nakreslila Anička draka. Obsah kresby odpovídal tématu výukového bloku, který právě probíhal ve třídě. Dívka nakreslila tříhlavého draka. Nejmenší drak je dračí miminko. Barvy volila, podle toho, jak je drak vyobrazený v pohádkách. Draci jsou podle dívky zelení. Anička kreslila na obrázku detaily, jako jsou křídla draka, drápy na končetinách, uši a zuby. Na obrázku drak chrlí oheň, který je znázorněný žlutou barvou u úst draka. Oči dívka zvolila podle své představy, pokud drak chrlí oheň, má žlutě zbarvené oči. Dívka volila barvy podle svých představ a znalostí o dané mystické postavě z pohádky. Jako kresebné náčiní dívka zvolila pastelky.

Obrázek 7 - Barevná nadsázka mateřské školy (Anička, 5 let)

Obrázek 8 - Tříhlavá saň (Anička, 5 let)

PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 2 – „POČÍTÁNÍ – NOVÁ DOVEDNOST PROMÍTNUTÁ DO KRESBY„

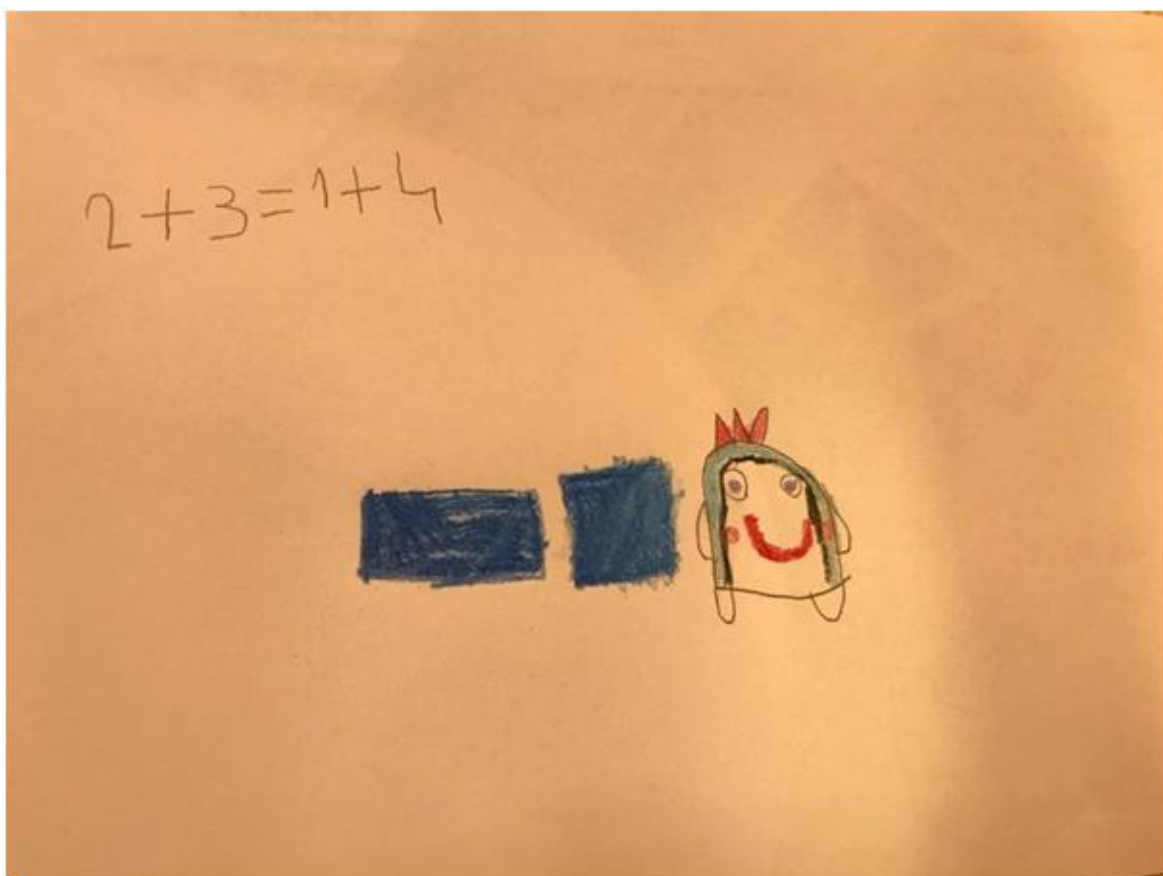
Dívku č. 2 jsem pojmenovala kvůli GDPR Běta. Běta je šestiletá dívka, která navštěvuje mateřskou školu v Plzni, chodí do druhé třídy. Podle paní učitelky si ráda kreslí a vybarvuje. „Nejčastějším motivem jsou hlavně holčičí témata, jako jsou princezny a zámky.“ U kresby vydrží dlouhou dobu, kreslení ji velmi baví. Dívka nakreslila na papír tučňáka. Vedla jsem s ní dialog a zjistila jsem, že tučňák je její nejoblíbenější zvíře v zoologické zahradě. Děti kreslí nejčastěji domácí zvířata, ale Běta zvolila zvíře, které viděla v zoologické zahradě, a tak patří mezi její nejoblíbenější. Vedle tučňáka nakreslila dvě kostky, uvědomuje si, že tučňák se objevuje v chladném prostředí. V levém horním rohu Běta napsala příklad, který se sobě rovná. Běta má velmi ráda matematické příklady, matka je s ní počítá doma.

Dívka se zaměřila také na detaily, ve svém výtvoru nakreslila tučňákovi korunku, protože je to královna všech tučňáků, červené tváře, křídla a dolní končetiny. Barvu ledu dívka zvolila z tradice předávaných představ, led totiž ve skutečnosti není modrý, ale je bezbarvý. (Hazuková, 2005) Dívka také použila vlastní škálu výběru barev, tučňáka nakreslila modře, protože se jí modrá barva líbí a má ji ráda. Oči Běta kreslila fialovou barvu, protože to tak dívka chtěla. Plocha papíru nebyla zcela vyplněná. Pro kresbu volila jako kresebné náčiní pastelky.

Jako **druhý obrázek** nakreslila Běta jabloň s jablky. Jablka má velmi ráda zelené, ale jelikož má zelenou korunu stromu, kde by stejně barevná jablka zanikla, zvolila jablka červená. Běta nakreslila stavbu stromu s korunou, kmenem a plody stromu (6 jablek). V horním levém rohu dívka nakreslila slunce. Slunce znamená v časovém zařazení den. Nebe nakreslila modrou barvou, zase se jedná jako v předchozím obrázku o tradičně předávané představy „nebe je modré“. (Hazuková, 2005) Důvodem, proč dívka právě nakreslila jablka, byl, že ke svačině mely v mateřské škole ten den jablka. Ke kresbě dívka zvolila pastelky. Plocha papíru nebyla zcela vyplněná, dívka nakreslila strom uprostřed, zakotven byl na hraně papíru.

V rámci vstupní kresebné aktivity a v rámci výzkumného šetření vytvořily Anička s Bětou společný obraz. Dívky nakreslily na papír matku, otce a sestru Aničky a kamarádku Cecilku. Jedná se o příběh, kdy dívky byly u své kamarádky na návštěvě. Tatínek Aničky si přišel pro dívky, zatímco maminka Aničky zrovna dokončovala oběd. Dívky nakreslily na obrázek 2 bytovky, protože Anička bydlí v druhé bytovce v Plzni, cestu, po které šly

domů od kamarádky a dva domy. Dům, z kterého jdou postavy po cestě, je dům jejich kamarádky, a v druhém domku bydlí kamarád ze třídy David. Postavám na obrázku chybí nos a krk, trup je znázorněný obdélníkovým, kruhovým a oválným tvarem. Postavám dívky nakreslily vlasy a řasy. Na střeše bytových domů dívky znázornily tašky a v okně vyhlížela dívky s tatínkem maminka. V zajímavé kooperativní kresbě se objevil princip výtvarného vyprávění. Pro kresbu dívky zvolily pastelky.

Obrázek 9 - Počítání a tučňák (Běta, 6 let)

Obrázek 10 - Jabloň s jablky (Běta, 6 let)

Obrázek 11 - Anička jde domů od kamarádky (Anička, 6 let, Běta 5 let)

PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 3 – „PÍSMO JAKO NOVÝ PRVEK KRESBY“

Chlapce 1 kvůli GDPR jsem pojmenovala Michal. Je to pětiletý chlapec, který navštěvuje mateřskou školu v Plzni a chodí do druhé třídy. Michal má velmi kladný vztah ke kresbě, rád si bere do ruky pastelky a kreslí. Během svého procesu kreslení dokáže popisovat, co právě kreslí. Do detailu popisuje příběh ke svému obrazu a objasňuje, co se právě na obrazu odehrává. Michal umí napsat svoji přezdívku, dokonce mi při psaní do obrázku sám řekl, jaká písmena píše, říkal mi „To je K, to je I, K, I, následně prst položil na K a zleva doprava prstem pohyboval písmenko po písmenku a dohromady řekl, že to znamená KIKI. Chlapec umí psát a číst již v pěti letech. Vztah k volné kresbě, dle výpovědi paní učitelky: „Je šikovný při výtvarných činnostech, ale sám od sebe si kreslí velmi málo, raději si hraje.“

Při kresbě chlapec mnohokrát změnil názor na to, co právě kreslí. Nejprve nakreslil auto, ale čím více kreslil, tím více mu jeho obraz připomínal autobus. Nakonec vzniknul z auta policejní autobus, který právě převáží vězně. Z výpovědi chlapce je to policejní autobus, protože má maják. „Zloděj utekl z vězení a ukradl z banky peníze, pak ho chytili policajti a teď ho vezou do vězení.“ Během kresby také změnil počet zlodějů, nejdříve se jednalo pouze o jednoho vězně, ale nakonec vezl autobus 2 vězně. Autobus se změnil na terénní autobus. Odborníci potvrzují, že v průběhu kresby se může její obsah několikrát změnit. (Hazuková, Šamšula, 2005)

Na okna autobusu Michal nakreslil mříže, vycházel z vědomosti o policejních autobusech. Autobus jede a je v pohybu, chlapec nakreslil tedy, jak z výfuku vycházejí výfukové plyny. Během cesty autobus havaroval a na zadním kole je lepenka na kola (znalost chlapce, jak se opravuje poničené kolo, z kterého uniká vzduch). Terénnímu autobusu nakreslil také 2 výfuky s výfukovými plyny. Důraz na funkční detaily odpovídá stadiu intelektuálního realismu.

Barvy zvolené při kresbě jsou různorodé, terénní autobus obsahuje reflexní barvy, maják svítí červenou barvou, chlapec používá různé odstíny barev. Přítlaky na kresebný nástroj přidává nebo ubírá na sytosti barvy. Dítě volilo barvy dle své fantazie a podle zobrazovaných skutečností předmětu (gumy u kol jsou černé). Jako kresebné náčiní chlapec zvolil pro svoji kresbu pastelky. Plocha papíru byla zcela zaplněná, hlavním obsahem byl terénní autobus. Volba dopravních prostředků v kresbě podle Uždila značí zájem o pohyb. (Uždil, 1974) Při vstupní kresebné aktivitě kreslil Michal vánoční stromek, protože se blíží Vánoce. První stromek se mu nepovedl, vedle něj nakreslil další. Ke své

kresbě chlapec použil pastelky. Na další části papíru Michal nakreslil hnědou pastelku, měsíc a medvěda. Ke každému svému kresebnému výtvoru napsal svoji přezdívku.

Obrázek 12 - Autobus (Michal, 5 let)

Obrázek 13 - Vánoční stromeček (Michal, 5 let)

Obrázek 14 – Pastelka, medvídek a měsíc (Michal, 5 let)

PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 4 – „CO BYLO DNES K SVAČINĚ“

Chlapce jsem kvůli GDPR pojmenovala Vojta. Vojta je šestiletý chlapec. Podle výpovědi paní učitelky si kreslí občas pro radost. Jeho oblíbená témata jsou mašiny a tramvaje. Chlapec ve svých kresbách nejčastěji zobrazuje motivy Vesmíru, konkrétně rakety a dále jídlo, které má rád. Po dokončení svého výtvaru mi přišel obrázek Vojta sám ukázat.

Chlapec nakreslil hrušku, která spadla na zem ze stromu do trávy. Na hrušce je červenou pastelkou nakreslená stopka (chlapec pojmenoval stonek), kterou zakončuje zelený list. V pravém horním rohu Vojta nakreslil slunce žlutou barvou, kterému přidělal kruhové oči, ze slunce vycházejí také paprsky. Tvar hrušky je znázorněný půlkruhem, který vykreslil hoch zelenou pastelkou. Trávu znázornil vlnovkami zelenou pastelkou. Téma hrušky Vojta zvolil, protože měl hrušku ke svačině v mateřské škole a je to jeho oblíbené ovoce. Chlapec volí tmavé a světlé odstíny zelené barvy. Chlapec vyplnil celou plochu papíru, v úplném středu je nakreslená hruška.

Při vstupní výtvarné aktivitě chlapec nakreslil raketu, která letí do Vesmíru. Chlapec se velice zajímá o vesmír a rád by jednou letěl raketou podívat se do kosmického světa. Kresbu rakety Vojta zopakoval, jeho druhá raketa letí kolem anděla, který podle Vojty „bydlí“ v nebi. Téma vesmír, je pro děti velmi zajímavé a tajuplné, děti si dokážou vesmír

představit ve své fantazii pomocí filmů, dokumentů, encyklopedií a obrázků. Chlapec zvolil pro svoji kresbu pastelky.

Obrázek 15 - Hruška (Vojta, 6 let)

Obrázek 16 - Vesmírná raketa (Vojta, 6 let)

Obrázek 17 - Anděl potkal raketu, která letí do Vesmíru (Vojta, 6 let)

SHRNUTÍ VÝZKUMU A VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK

JAK SE SOUČASNÁ DĚTSKÁ KULTURA PROMÍTÁ DO VOLNÉ KRESBY V MATEŘSKÉ ŠKOLE?

Populární kultura je dnes již nepopíratelnou součástí našich životů. Děti jsou v současnosti populární kulturou obkloповány ze všech stran již od svého narození. Jako názorné příklady lze uvést loga a potisky, hračky, reklamy, dětské seriály, knihy, hudba, počítačové hry, videohry a mnoho dalších. Neexistuje možnost, že by se dítě vlivu, jaký na něj populární kultura má, vyhnulo. Jednou z věcí, kterou populární kultura dětem poskytuje je se vzdálit od reality světa, v danou chvíli příliš těžkou nebo složitou. Poskytuje dětem místo, kde si mohou vytvořit svůj vlastní prostor, který je zcela oddělen od světa dospělých. V tomto prostoru mohou sdílet, zkoumat a znovu vytvářet své názory, zájmy, poznatky, identity a způsob, kterým vnímají svět. Z populární kultury také vznikl prostředek komunikace mezi vrstevníky dětmi, rodiči a dalšími. Díky sdíleným zdrojům a konzumní kultuře je velká šance, že děti budou sdílet alespoň jednu stejnou věc, nebo společný zájem, vytvoří se tím pro děti jakýsi propojení a budou schopny navázat konverzace a hry, ať už dítě pochází ze stejného, či alespoň podobného prostředí, nebo jiné země. Zahraniční odborné zdroje potvrzují, že dětská kultura proniká i do spontánní dětské kresby a ovlivňuje ji. (Thomson, 2009)

I výzkumné šetření potvrdilo, že populární kultura má na dětskou kresbu vliv. Učitelky v rozhovorech zmiňovaly, že dětské kresby jsou ovlivněné médii. Kresby dětí obsahují hlavní hrdiny z animovaných pohádek pro děti. Dle rozhovorů se dělí na dívčí a chlapecké pohádky, chlapci preferují pohádky, ve kterých se vyskytují padouši a bojovníci. Dívky kreslí pohádky „Na Vlášku a Ledové království“, kreslí spíše princezny, rodinu a hlavní hrdinky pohádek. Děti v současné době jsou ovlivňovány nejen televizí, ale také počítačem. Kdy učitelka A zmiňuje, že chlapci hrají počítačové hry, udává hru Minecraft. Od učitelky C se dozvídáme, že děti také velmi ovlivňují reklamy v televizi, zejména v předvánočním období, kdy pohádky jsou přerušeny reklamou a děti jsou pohlceny hračkami, které by mohly dostat od Ježíška. Důsledkem působení reklam je, že děti do dopisu pro Ježíška kreslí právě hračky ze zmiňovaných reklam. Učitelka C ještě uvádí televizní stanici Děčko, která je určena pro děti, v této stanici nalezneme celodenní obsah věnovaný dětem, včetně zmiňovaných reklam s tematikou hraček.

Z pozorování vyplynulo, že děti v kresbě často zrcadlí zážitky, které ve školce sdílejí. Netvoří osamoceně, čekají na odezvu svých vrstevníků. Příkladem je situace, kdy děti seděly u stolu a navzájem se inspirovaly. Ráno měly v mateřské škole ke svačině hrušky a jablka. Vojta kreslil hrušku a Běta kreslila jabloň s jablky. V aktivitě inspirovaným Jiřím Frantou a Davidem Böhmem dívky Anička a Běta tvořily společnou kresbu. Dívky vytvořily obrázek, kdy popsaly cestu od své kamarádky až domů k Aniččině mamince. Z kresby se dozvídáme, že Anička a Běta jsou kamarádky a tráví spolu svůj volný čas.

JAKÁ TÉMATA V SOUČASNOSTI DĚTI NEJČASTĚJI ZOBRAZUJÍ VE SPONTÁNNÍ DĚTSKÉ KRESBĚ?

Z rozhovorů jsem se dozvěděla, že nejčastější témata, která děti vyobrazují, jsou zvířata, sluníčko, dům, strom, lidskou postavu i postavy superhrdinů, hračky, plyšáky, pohádku, kterou slyšely nebo zhlédly v televizi. Velmi často učitelé rozdělují oblíbená témata dívek a chlapců. Mezi dívčí oblíbená témata patří princezny, pohádky, různá zvířata (kočka, sova, pták), plyšová zvířata, domy, členové rodiny, a právě probíhající témata ve třídě. Chlapci pak nejčastěji kreslí auta, lodě, postavy z pohádek a z počítačových her, roboty a jeřáby.

Během svého výzkumu jsem pozorovala spontánní dětskou kresbu u dětí. Nejčastější témata, která děti kreslily, byly opravdu členové rodiny nebo místo, které děti mají rády (mateřská škola, vlastní dům/byt). Dále se velmi často objevovala zvířata, která mají děti doma, ale najdou se tam i netypická zvířata, jako byl tučňák. Jako velmi zajímavé téma, které jsem vypořadala u chlapců, je vesmír. Chlapci se zajímají o planety, rakety a hvězdy. Velmi často se v dětské kresbě objevují témata výukových bloků právě probíhajících ve třídě a pohádky, které děti zhlédly v televizi. V předvánočním období se v kresbě objevovaly i hračky z reklam, které děti sledovaly během pauzy pohádky.

JAKÉ FAKTORY MOHOU OVLIVNIT SPONTÁNNÍ DĚTSKOU KRESBU V SOUČASNÝCH MATEŘSKÝCH ŠKOLÁCH?

Faktorů, které ovlivňují dětskou spontánní kresbu, je opravdu mnoho. Z rozhovorů jsem se dozvěděla, že mezi faktory učitelé zařazují domácí prostředí, v souvislosti, jaká je právě rodinná situace, náladu dítěte, okolní vzruchy ve třídě, podněty, které děti obklopují, média a může to být i nějaký silný prožitek. Kresba se může odvíjet od momentálního citění jedince. Dalším faktorem je zájem, který jedince právě zaujal, co se mu líbí. Vnitřní motivace velmi ovlivňuje dětskou kresbu. Dítě si chce třeba dokázat, že umí něco nakreslit

nebo že mamince nakreslí obrázek a udělá jí radost. Na kresbu mají také vliv rodiče, vrstevníci a učitel. Zajímavé jsou kresby s číslicemi nebo písmeny, na kterých si děti zkoušely nově získanou dovednost psát.

Mezi negativní faktory jsem zařadila srovnávání obrázků mezi rodiči. Rodiče mají tendenci porovnávat dětské kresby mezi sebou a mezi svými dětmi. Dalším negativním faktorem mohou být posměšky od vrstevníků a shazování sebedůvěry tím, že si porovnávají děti obrázky mezi sebou, kdo je má hezčí. Může to mít negativní dopad na psychiku dítěte.

JAK POPULÁRNÍ KULTURA A MÉDIA OVLIVŇUJÍ SPONTÁNNÍ DĚTSKOU KRESBU?

Média ovlivňují kresbu ve značné míře. V dětské kresbě objevují motivy pohádek. Oblíbené jsou také hračky, které vidí v televizi. Z rozhovoru jsem se dozvěděla, že děti často pozorují stanici Děčko. Televizní stanice Děčko patří pod Českou televizi a je to televizní program určený zejména pro děti. Chlapci preferují hraní počítačové hry Minecraft. Z rozhovorů vyplynulo, že rodiče chodí méně s dětmi ven a více využívají moderních technologií k naplnění volného času dětí. Z přímého pozorování ve třídě jsem si všimla, že děti umějí velmi dobře zacházet s tablety, mají mobilní telefon a ve svém volném čase pozorují televizi a hrají na počítači. Všechny tyto technologie mají vliv na dětskou kresbu a promítají se v jejich výtvorech.

CO PODLE UČITELŮ VOLNÁ KRESBA U DĚTÍ ROZVÍJÍ A CO JIM PŘINÁŠÍ?

Z výpovědí učitelů jsem se dozvěděla, že volná kresba u dětí rozvíjí fantazii, jedinec ztvárňuje svoje představy, které zhmotní na papír. Spontánní dětská kresba rozvíjí jemnou motoriku a grafomotoriku na základě uvolnění zápěstí. Kresbou dítě rozvíjí samo sebe bez použití slov. Volná kresba přináší dětem radost, dítě kreslí samo podle sebe, bez jakýchkoliv zábran. Dále dává dětem úlevu, své myšlenky může vyjádřit a projevit své emoce a z toho mít dobrý pocit. Pokud dítě v sobě potlačuje nějaké negativní pocity, které prožívá, může dítěti kresba přinést zklidnění. Pro některé děti je kresba jakýmsi stylem relaxace.

S JAKÝMI VÝTVARNÝMI NÁSTROJI DĚTI NEJRADĚJI KRESLÍ?

Během svého přímého pozorování jsem došla k závěru, že nejvíce děti používají pastelky. Při rozhovoru s vyučujícími se všechny učitelky shodly, že opravdu nejraději děti kreslí pastelkami. Dále jsou oblíbené fixy, protože mají sytý odstín. Voskovky také patří mezi oblíbené výtvarné náčiní. Během analýzy případových studií děti během kresby používaly

pouze pastelky, dostupné měly jakékoliv výtvarné kresebné pomůcky, ale zvolily si pouze pastelky.

10 DOPORUČENÍ ČINNOSTÍ PODNĚCUJÍCÍ DĚTI KE SPONTÁNNÍ KRESBĚ

Díky výzkumnému šetření jsem si uvědomila mimořádný význam dětské kresby. Myslím si, že je třeba děti ke kresbě motivovat a nabízet jim dostatek aktivit, ve které ji mohou tvořivě uplatnit. Výtvarná činnost, kterou jsem využila jako vstupní aktivitu k výzkumu, měla edukační potenciál. Přirozenou cestou u dětí vzbudila zájem o kresbu. Po skončení výzkumného šetření jsem se tedy rozhodla navrhnout další aktivity, kterými by se rozvíjela spontánní dětská kresba. Aktivity jsem vymýšlela pro děti od 5 až do 6 (7) let. Ke každé aktivitě jsem napsala pomůcky, časovou náročnost, věkovou kategorii, cíle, pravidla a popis činnosti, případně její variantu.

DOKONČENÍ PŘÍBĚHU

Pomůcky: kniha, kresebné náčiní, různé velikosti papíru

Časová náročnost: dle potřeby dětí (přibližně 20 minut)

Věková kategorie: 5–6 (7) let

Cíle: Dítě zvládne podle své vlastní fantazie dotvořit konec příběhu.

Kresba podle přečteného příběhu a pohádky z knihy. Dětem čteme příběh a při čtení stopneme příběh těsně za zápletkou. Děti by podle své fantazie nakreslily, jak daný příběh / pohádka skončí (rozuzlení). K aktivitě budeme potřebovat různé kresebné náčiní (pastelky, voskovky, a další) a papíry rozmanitého výběru podle potřeby dětí.

Po dokreslení konce příběhu s dětmi utvoříme kruh a každý představí svůj výtvar. Popíše, co nakreslil a jak si myslí, že daný příběh skončí.

HÁDEJ, CO PŘÁVĚ KRESLÍM

Pomůcky: fixy, role papíru/ skicák A2, stojan

Časová náročnost: přibližně 20 minut, dle zájmu lze čas prodloužit/ zkrátit

Věková kategorie: 5–6 (7) let

Cíle: Dítě dokáže vymyslet vlastní námět kresby a rychle ho nakreslit.

Dítě dokáže spojit své znalosti a zkušenosti s kresbou vrstevníka a určit, co právě kreslíř nakreslil.

Pravidla: Ten, kdo právě kreslí, nesmí prozradit, co právě kreslí. Mluví pouze jeden, děti se nepřekřikují. Pokud chci promluvit, počkám, až domluví můj spolužák.

Popis činnosti: S dětmi vytvoříme půl kruh, každý si přinese svoji židli. Na konci a začátku půlkruhu postavíme stojan se skicákem velikost A2 nebo roli papíru a fix nejlépe černé barvy. Zvolíme jedince, který půjde ke stojanu se skicákem (zeptáme se, kdo by chtěl začít). Ten bude kreslit cokoliv, co ho/ ji napadne na skicák fixem a děti, které sedí na židli, hádají, co kreslíř kreslí. Hádat mohou během kresby i po dokončení.

Obměna činnosti: Pokud nemáte skicák, využijte tabuli a křídly. Postup a pravidla jsou stejná. Po uhádnutí obrázku smažeme namočenou houbou.

MOJE DIGITÁLNÍ KRESBA

Pomůcky: tablet a dotyková tužka, kabel na propojení tabletu a tiskárny

Časová náročnost: 10–15 minut (měníme dle potřeby dětí)

Věková kategorie: 5–6 (7) let

Cíle: Dítě dokáže ovládat základní nástroje programu malování. Dítě zvládá alespoň 2 funkce v nabídce.

Pravidla: Pokud někdo kreslí, nechvátáme na něj a necháváme mu dostatečný čas a prostor pro kresbu.

Popis činnosti:

Do tabletu stáhneme program malování. Dětem představíme tento program a ukážeme, jak se s ním zachází. Předvedeme základní funkce – volby barvy, štětce a tvary. Ten, kdo právě chce na tabletu kreslit, dostane speciální tužku na tablet. Jedinec kreslí, cokoliv ho právě napadne, dle vlastní fantazie. Následně učitel propojí tablet s tiskárnou. Vytiskne dítěti vytvořený obrázek a jedinec si ho může například založit do portfolia.

VLASTNÍ POHÁDKA

Pomůcky: kresebné náčiní (pastelky, tužky, fixy), papír A3

Časová náročnost: 20 minut

Věková kategorie: 5–6 (7) let

Cíle: Děti se dokážou domluvit na dané pohádce a nakreslit ji dle vlastní představy.

Pravidla: Na pohádce se podílejí všichni, každý může projevit svůj vlastní názor.

Popis činnosti: Děti rozdělíme do skupinek po 3–4 členech. Každý dostane svůj vlastní papír. Úkolem je, aby každá skupina vymyslela vlastní pohádku o 4 obrázcích. Každý ze skupiny kreslí nějakou část příběhu. Následně si s dětmi povíme, jakou pohádku si vymyslely. Každý poví minimálně 1 větu (spojení slov) o svém obrázku.

DOKRESLENÝ OBRAZ

Pomůcky: kresebné náčiní (pastelky, tužky, fixy), papír A3

Časová náročnost: 20 minut

Věková kategorie: 5–6 (7) let

Cíle: Dítě dokáže přikreslit jeden objekt, při kresbě respektuje druhé a dokáže spolupracovat.

Pravidla: Na papír nakreslíme pouze jeden objekt a obrázek pošleme dál po své levici.

Popis činnosti: Každý dostane čistý papír, který učitel podepíše a kresebné náčiní. Rozdělíme děti do dvou až tří skupinek. Každý nakreslí cokoli na svůj papír (dům, postavu), pošle svůj obrázek svému sousedovi po své levici a ten do obrázku nakreslí cokoli, čím by obrázek vylepšil (například postavě nakreslí vlasy a pošle dál). Nakonec vznikne obrázek. Každý ze skupiny získá obrázek každého, do obrázku se přikresluje, dokud nedojde k původnímu kreslíři.

KŘÍDY NA SILNICI

Pomůcky: křídý (dostatek kříd pro každého), plocha (silnice)

Časová náročnost: 30 minut

Věková kategorie: 3–6 (7) let

Cíle: Dítě umí kreslit pomocí nového kresebného náčiní – křídly.

Pravidla: Křídly si půjčujeme navzájem, za pomoci slov prosím a děkuji.

Popis činnosti: Pro děti si připravíme dostatek kříd pro všechny a vyhledáme bezpečnou plochu, na kterou by děti mohly tvořit. Děti tvoří na zem cokoli, co je napadne, dle své fantazie. Na konci si s dětmi projdeme všechny kresby na zemi. Dítě nám popíše, co nakreslilo.

PROŠKRABÁVANÁ KRESBA

Pomůcky: voskové barvy, tuž, čtvrtka velikosti A4

Časová náročnost: 45 minut

Věková kategorie: 6 (7) let

Cíle: Dítě dokáže voskovkový základ natřít tuší. Dítě zvládne vyrýt do tuše na námět „Co se děje v noci“ s uplatněním vlastní fantazie. Dítě dokáže popsat, co právě vytvořilo větou nebo spojením slov.

Pravidla: Během činnosti dbáme na bezpečné zacházení s tuší.

Popis činnosti: Činnost inspirovaná Josefem Bolfem s nátvem „Do stínu“. Tento název je melancholický. Bolf používal ke své kresbě olej, vosk a tuš na plátně. Činnost s dětmi bychom vytvořili tak, že by každé dítě dostalo svoji čtvrtku (nejlépe si rozdělíme děti do skupin). Jedinec si volí libovolné barvy voskovek, musí zaplnit celou plochu. Následně s dopomocí učitele nebo samo přetře plochu tuší, necháme tuš zaschnout (doporučení: lze si pomoci fénem, pro rychlejší uschnutí tuše). Následně dítěti dáme špejli se špičkou a tvoří cokoli, co ho napadne na námět „Co se děje v noci“. Výsledné výtvořky si ukážeme společně a dítě se pokusí svůj obraz popsat pár slovy nebo větou.

AKTIVITA INSPIROVANÁ AKČNÍ KRESBOU

Pomůcky: provázek, fixy, čtvrtky A0

Časová náročnost: 45 minut

Věková kategorie: 6 (7) let

Cíle: Dítě zvládne uvázat fixu. Dítě dokáže udat směr fixy.

Pravidla: Během činnosti dbáme na bezpečné zacházení s fixem, aby se děti nezranily.

Popis činnosti: Rozdělíme děti do 4 skupin, každá skupina dostane jednu fixu a provázek. Zvolíme jedno dítě, to drží provázek, ostatní se pokusí uvázat fix (pokud to děti nezvládnou, požádají o pomoc pedagoga). Cílem je rozhoupat fixu, která zanechává na papíře kresebnou plochu. Podle nastavení fixy děti tvoří různé čáry, v kterých si mohou něco představit.

DOKRESLOVÁNÍ

Pomůcky: čtvrtka A4, vodové barvy, pastelky, štětec, kelímek

Časová náročnost: 45 minut

Věková kategorie: 6 (7) let

Cíle: Dítě zvládne nádech nosem a výdech ústy. Dítě dokáže rozfoukat barvy a podle fantazie dokreslit, co mu skvrny připomínají.

Pravidla: Během aktivity dbáme na bezpečnost, nádech nosem a výdech ústy. Vzdálenost od papíru je přibližně 5–10 cm.

Popis činnosti: Rozdělíme si děti na skupiny přibližně 3 děti, aby seděly u stolu. Každé dítě dostane vodové barvy, kelímek, vodu a čtvrtku A4. Děti namočí štětec do vody a následně do barvy, vytvoří na papíře kaňku, kterou následně rozfoukne libovolnými směry. Skvrn může vytvořit tolik, kolik jen bude chtít. Poté dáme uschnout čtvrtky na topení a až bude papír zaschlý, vytvoříme větší skupiny (můžeme ponechat původní). Podle vlastní fantazie jedinec dokreslí skvrny, co dětem připomínají, pomocí pastelek.

Obměna: Na podzim nasbíráme listy, větve a plody stromů. K aktivitě potřebujeme temperové barvy, pastelky, čtvrtku A4 vodu a štětec. Děti štětcem nanášejí barvu na listy a plody, otisknou list (plod) na čtvrtku. Otisky mohou několikrát opakovat a vytvářet složitější struktury. Necháme zaschnout a následně pomocí pastelek děti dokreslí podle své fantazie, co vidí v otisku listu.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo zmapovat současné pojetí spontánní dětské kresby. V teoretické části jsem se zabývala spontánní dětskou kresbou se zaměřením na děti předškolního věku. S oporou o odborné zdroje jsem zhodnotila přínos spontánní dětské kresby, proč vlastně děti vyhledávají volnou kresbu a jaké výtvarné nástroje ke kresbě používají. Dále jsem se zabývala fázemi kreslířských schopností a vývojem zobrazení lidské postavy. Shrnuje jsem také témata dětských kreseb, které se nejčastěji objevují v spontánním dětském projevu, a to včetně pohádkových motivů. Věnovala jsem se také tématu interpretace dětské kresby, abych lépe porozuměla postupům, které využívám v praktické části při analýze dětských kreseb. V teoretické části otevírám také téma současné dětské kultury a vlivu médií na volnou kresbu dětí, pro něž jsem našla zakotvení v zahraničních odborných zdrojích.

V praktické části jsem nejdříve provedla předvýzkum. Oslovila jsem učitelky tří mateřských škol, které zdokumentovaly pomocí fotoaparátu spontánní projevy dětí, a ke každému obrázku napsaly základní informace (pohlaví, věk, obsah kresby). Následně jsem realizovala výzkumnou sondu v mateřské škole, kde jsem pozorovala děti při spontánní kresbě a vedla rozhovory s učitelkami. Pro analýzu nasbíraných dat jsem použila metodu kódování. Výzkumné otázky jsem zodpověděla pomocí svého přímého pozorování, na základě rozhovorů s učitelkami a analýzy dětských kreseb ve čtyřech případových studiích. Protože dětskou kresbu reflektuji spíše z pozice výtvarného pedagoga než z psychologického hlediska, na konec své práce jsem vložila aktivity, které mohou děti přirozeně podněcovat k spontánní dětské kresbě. Aktivitu je možné zařadit do činností v mateřských školách, k jejich návrhům jsem dospěla během zkoumání spontánní dětské kresby.

Do své práce jsem zaznamenala nové pohledy na současnou dětskou kresbu, která je velmi ovlivňována sociálně-kulturními faktory. Z rozhovorů s učitelkami jsem se dozvěděla, že vliv na spontánní dětskou kresbu mají především vrstevníci, rodiče a všechny blízké osoby v okolí. Ve volné dětské kresbě se především promítá vzájemný vztah v rodinném zázemí to, jak rodiče tráví se svými dětmi volné chvíle, nebo k jejich zabavení využívají spíše telefony, tablety a počítače. Na kresbu nemají vliv pouze vrozené osobnostní charakteristiky, ale také prostředí, ve kterém se právě jedinec nachází. Na základě výzkumu jsem se dozvěděla, že děti se čím dál více zajímají o pohádky, filmy a zkoumají moderní technologii, se kterou umí velmi dobře manipulovat. Jsou bezprostředně

ovlivňovány médii, v dětské kresbě se objevují témata z reklam zejména v období vánočním. Děti kreslí hračky, které jsou jim nabízeny v televizi, a vnáší tak obsah reklam do svých kreseb. Mezi oblíbené náměty kreseb chlapců patří např. hra Minecraft. Dívky jsou v současné době ovlivněny pohádkou „Ledové království“. Vše je ovlivněné populární kulturou, je totiž nezbytnou součástí našich životů, děti jsou jí obkloповány ze všech stran od svého narození.

Ze spontánních kreseb dětí zařazených do případových studií nejsou vlivy populární kultury na dětskou kresbu tolik patrné. I přímé pozorování dětí při kresbě ale potvrdilo, že se děti zajímají o výtvarnou tvorbu vrstevníka, někdy spolu diskutují o volbě námětu a kreslí to, co je běžně v jejich dětském světě obklopuje a spojuje (např. jaké ovoce měly k svačině nebo téma aktuálního výukového bloku v MŠ).

RESUMÉ

Cílem bakalářské práce „Současnost dětského spontánního výtvarného projevu“ je zmapovat současné podoby spontánní dětské kresby ve vybrané mateřské škole, popsat některé vlivy současné dětské kultury a zjistit, co přináší kresba dětem podle výpovědí učitelů. V teoretické části práce je provedena rešerše z odborných zdrojů, které se věnují spontánní dětské kresbě. V práci jsou shrnuta významná témata, kterým se autoři těchto publikací věnují. Za inovativní lze považovat zařazení tématu současná dětská kultura a její vliv na dětskou kresbu, které vychází ze studia zahraniční literatury. V praktické části je provedený kvalitativní výzkum. Výzkumná sonda v mateřské škole si klade za cíl zmapovat současné podoby spontánního výtvarného projevu u dětí. Jako metoda sběru dat je použité přímé pozorování v mateřské škole, pořizování fotodokumentace výtvarného projevu a rozhovory s učiteli. Pro analýzu výsledných dat byla použita metoda otevřeného kódování. Praktická část je rozdělena na tři fáze: V první fázi byl provedený předvýzkum, při kterém spolupracující učitelé sbírali dětské spontánní kresby, které dokumentovali a zapisovali k nim základní informace. V druhé fázi byla ve vybrané mateřské škole zrealizována výtvarná aktivita inspirovaná umělci Jiřím Frantou a Davidem Böhmem. Během čtyř dnů kreslily děti spontánně na netradiční velký formát papíru umístěný ve školce, poslední den byla provedena reflexe dětských kreseb, kdy děti popsaly své výtvary několika pár slovy, případně celou větou. Po této vstupní výtvarné aktivitě byly čtyři děti, které se přístupem ke kresbě lišily, vyzvány k další kresbě tak, aby bylo získáno více výzkumného materiálu pro případové studie. V poslední třetí fázi byly vedeny polostrukturované rozhovory s učitelkami různých mateřských škol. Z výzkumných závěrů je patrné, že kresba má pro děti i v současnosti velký význam. Z rozhovorů s učitelkami vyplynulo, že ji zřetelně ovlivňuje také současná dětská kultura (populární postavy z animovaných seriálů, reklama a hračky, počítačové hry). Sociokulturní vlivy jsou dosud ve výzkumech dětské kresby podceňovány, pro výtvarné pedagogy může být přitom jejich reflexe velmi užitečná. Na konci bakalářské práce naleznete zásobník aktivit zaměřených na rozvíjení spontánní dětské kresby, pomocí které se děti mohou přirozeně vyjadřovat k podnětům z okolního světa.

SUMMARY

The focus of the bachelor's thesis "The present of children's spontaneous artistic expression" is to map current forms of spontaneous children's drawing in a selected kindergarten, to describe some influences of contemporary children's culture and to find out what benefits drawing brings to children according to the teachers. In the theoretical part of the work, a research was made based on expert sources which deal with the spontaneous children's drawing. The thesis summarizes the important topics which the authors of these publications addresses. The inclusion of the topic of contemporary children's culture and its influence on children's drawing, which is based on the study of foreign literature, can be considered innovative. A qualitative research was performed in the practical part. The research probe in kindergartens aims to map the current forms of spontaneous artistic expression in children. As a method of data collection, direct observation in a kindergarten, creating photographic documentation of artistic expression and interviews with teachers was used. An open coding method was used to analyze the results. The practical part was divided into three phases: In the first phase, a preliminary research was conducted in which the collaborative teachers collected children's spontaneous drawings. The teachers documented the drawings and wrote down basic information about the children's pieces of work. In the second phase, an artistic activity inspired by the artists Jiří Franta and David Böhm was realized in a selected kindergarten. Over the course of four days, the children were spontaneously drawing on a non-traditional large format paper placed in the kindergarten. The last day a reflection of children's drawings was performed in which the children described their pieces of work by a few words or a full sentence. After the opening art activity, four children with different approaches to drawing, were invited to continue in drawing in order to obtain more research material for case studies. In the last third phase, semi-structured interviews were conducted with the teachers of various kindergartens. From the research conclusions, it is obvious that drawing has been of great importance for children even today. Interviews with teachers showed that children's drawing was clearly influenced by contemporary children's culture (popular characters from animated series, commercials and toys, computer games). Socio-cultural influences are still underestimated in research on children's drawing, and their reflection can be very useful for art educators. At the end of the bachelor's thesis a collection of activities aimed at the development of spontaneous children's drawing can

be find, through which children can naturally respond to stimuli from the outside world and express themselves.

SEZNAM LITERATURY

BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019. 456 stran. ISBN 978-80-271-0553-3.

COGNET, Georges. *Dětská kresba jako diagnostický nástroj*. Praha: Portál, 2013. 203 s. ISBN 978-80-262-0499-2.

DAVIDO, Roseline. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. 205 s., viii s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-7367-415-1.

DOČEKAL, Daniel a kol. *Dítě v síti: manuál pro rodiče a učitele, kteří chtějí rozumět digitálnímu světu mladé generace*. První vydání. Praha: Mladá fronta, 2019. 207 stran. Flowee. ISBN 978-80-204-5145-3.

HAZUKOVÁ, Helena a ŠAMŠULA, Pavel. *Didaktika výtvarné výchovy I / Helena Hazuková, Pavel Šamšula*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2005. 129 s. ISBN 80-7290-237-7.

HAZUKOVÁ, Helena. *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2011. 160 s. Nahlížet – nacházet. ISBN 978-80-87553-30-5.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2005. - 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016. 254 stran. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5326-3.

KALAŠ, Ivan, Martina KABÁTOVÁ a Zuzana MANDLÍKOVÁ. *Spoznáváme potenciál digitálních technologií v předprimárním vzdělávání*. Bratislava: Ústav informácií a prognóz školstva, 2011. 167 s. ISBN 978-80-7098-495-6.

KULKA, Jiří. *Psychologie umění*. Vyd. 2., přeprac. a dopl. Praha: Grada Publishing, 2008. 435 s. Psyché. ISBN 978-80-247-2329-7.

STEHLÍKOVÁ BABYRÁDOVÁ, Hana. *Symbol v dětském výtvarném projevu*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 132 s. ISBN 80-210-3360-6.

ŠVAŘÍČEK, Roman a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. 377 s. ISBN 978-80-262-0644-6.

UŽDIL, Jaromír. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: Výtvarný projev a psychický život dítěte*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978. 118 s. ISBN 14-245-78.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývoj dětské kresby a její diagnostické využití*. Praha: Raabe, 2017. 219 s. ISBN 978-80-7496-333-9.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

BÖHM, David a Jiří FRANTA. *Není to to, co by to mohlo být* [online]. 2014 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://www.bohmfranta.net/2010/neni-to-to-co-by-to-mohlo-byt-2006/>

BOCHŇÁK, Jan. *Vliv Minecraftu na dětskou kresbu v předškolním věku* [online]. Bakalářská práce. Vedoucí práce Novotná, Magdalena. Praha: Katedra výtvarné výchovy PedF UK, 2019. [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zp/detail/209890/>

IVASHKEVICH, Olga. Children's Drawing as a Sociocultural Practice: Remaking Gender and Popular Culture. *Studies in Art Education A Journal of Issues and Research* [online]. 2009, 51(1), 50-63 [cit. 2021-04-03]. ISSN 0039-3541. Dostupné z: doi:10.1080/00393541.2009.11518790

LEE, Tai-Hua, Fong-Gong WU a Huei-Tsz CHEN. Innovation & evaluation of tangible direct manipulation digital drawing pens for children. *Applied Ergonomics* [online]. 2017, 60(4), 207-219 [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0003687016302605?via%3Dihub>

THOMPSON, Christine Marmé. Kinderculture in the Art Classroom: Early Childhood Art and the Mediation of Culture. *Studies in Art Education A Journal of Issues and Research* [online]. 2003, 44(2), 135-146 s [cit. 2021-04-03]. ISSN 0039-3541. Dostupné z: doi:10.1080/00393541.2003.11651734

Historie večerníčku: Jak to všechno začalo a bylo dál. ©Česká televize 1996–2021 [online]. [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/0-vecernicek/5626-historie-vecernicku/?fbclid=IwAR3Y1C3juMwLv5q9090yNLz37xmmmDsPmlQwpMsv4-rwMbUIWj0XomUDjlk>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Pokud není uvedeno jinak, fotografie pochází z vlastních zdrojů autorky.

Obrázek 1 - Otec a syn s kočkou (Chlapec, 5 let)	32
Obrázek 2 - Mimoszemšťan (Chlapec, 5 let)	32
Obrázek 3 - Sněhulák (Dívka, 5 let)	33
Obrázek 4 - O Perníkové chaloupce (dívka, 5,5 roku)	33
Obrázek 5 - Ukázka kódování, Zdroj: autor	37
Obrázek 6 - Společná kresba dětí ve věku 3 až 6 (7) let – vstupní výtvarná aktivita ve výzkumném šetření	44
Obrázek 7 - Barevná nadsázka mateřské školy (Anička, 5 let)	46
Obrázek 8 - Tříhlavá saň (Anička, 5 let)	46
Obrázek 9 - Počítání a tučňák (Běta, 6 let)	48
Obrázek 10 - Jabloň s jablky (Běta, 6 let)	49
Obrázek 11 - Anička jde domů od kamarádky (Anička, 6 let, Běta 5 let)	49
Obrázek 12 - Autobus (Michal, 5 let)	51
Obrázek 13 - Vánoční stromeček (Michal, 5 let)	51
Obrázek 14 – Pastelka, medvídek a měsíc (Michal, 5 let)	52
Obrázek 15 - Hruška (Vojta, 6 let)	53
Obrázek 16 - Vesmírná raketa (Vojta, 6 let)	54
Obrázek 17 - Anděl potkal raketu, která letí do Vesmíru (Vojta, 6 let)	54

PŘÍLOHY

SPONTÁNNÍ DĚTSKÁ KRESBA – ROZHOVOR 1

Anonymní rozhovor s učitelkou A

Pohlaví: žena

Věk: 25

Doba působení ve školství: 1 rok

DÍTĚ A JEHO VZTAH KE KRESBĚ

(Otázky zabývající se vztahem dětí ke spontánní kresbě)

1) Myslíte si, že je spontánní kresba pro děti důležitá? Odůvodněte vaši odpověď.

„Důležitá každopádně je, dítě se samo rozvíjí, ztvárňuje svoje představy a zhmotňuje.

2) Co podle vás přináší volná kresba dětem?

„Určitě radost nejsou nějak ovlivňovaný, nemají to přesně nadiktovaný, kreslí podle sebe.“

3) Jaký je podle vás impulz, kdy jde dítě samo od sebe kreslit. Proč jde kreslit?

„Protože má nějaký nápad a chce ostatním něco ukázat, to co vidělo, co se mu líbí, může to dětem ukázat, to je u nás dost častý.

4) Kdy během dne děti nejčastěji kreslí?

„Většinou ráno, když přijdou, chlapci něco postaví, holky si jdou kreslit. Kluci jsou většinou na koberci. Tříleté až čtyřleté děti kreslí.“

5) Využívají děti při své tvorbě celou plochu papíru?

„Jak kdo, kluci většinou ne, ale holky se snaží ten papír vyplnit celý. Dívky nakreslí doprostřed princeznu a kolem ní udělají duhu a motýlky.“

6) Myslíte si, že dívky kreslí spontánně stejně často jako chlapci?

„Ne, dívky kreslí častěji, protože kluky to moc nebaví, nepřemýšlí nad tím, nedonutí se k tomu, raději si kluci něco skládají anebo staví.“

7) Stalo se vám někdy, že jste měla ve třídě dítě, které kladlo odpor ke kresbě? Pokud ano, jak jste tuto situaci řešila?

„Mám takového chlapce ve třídě, s ním jsem to řešila tak, aby se naučil kreslit, svolala jsem úplně všechny. Všichni kreslili dohromady, všichni se na tom podíleli. On viděl, že to není pro něj jako trest, není to nic špatného, Vždy to bral jako trest z domova.“

8) Co si myslíte, že je příčinou, když děti nechtějí kreslit?

„Určitě nálada, jestli se jim chce nebo nechce. Řekla bych, že i okolní vzruchy, když je ve třídě klid jdou si kreslit, pokud uděláme aktivitu například hru, jdou s dětmi hrát.“

9) Začalo dítě spontánně kreslit? (doplňující otázka k otázce 8)

„Když jsem to udělala třikrát, občas jde, ale nejde sám, jen s někým, pak se k němu posadí, když vidí někoho kreslit.“

SOCIOKULTURNÍ VLIVY

(Otázky, které se zabývají vlivy, které ovlivňují spontánní dětskou kresbu v současnosti.)

10) Pro koho děti nejčastěji kreslí?

„Pro maminku nebo pro učitelky.“

11) Co všechno může ovlivňovat dětskou kresbu?

„Určitě témata ve školce, domácí prostředí, například co mají doma za hračky věci, které je obklopují, a určitě média.“

12) Co vše zjistíte o dítěti z kresby?

„To je dost věcí, jeho schopnosti, jestli ho baví kreslit, jak dokáže zachytit realitu, jak pozoruje své okolí, nějakou náladu. Když mají dívky dobrou náladu, kreslí princezny, a když ne, tak si jdou kreslit omalovánky, tam je to dost vidět.“

13) Myslíte si, že média, jako například televize ovlivňují dětskou tvorbu? Nebo počítačové hry?

„Počítačové hry určitě hodně Minecraft, většinou u chlapců jsou to hodně počítačové hry. U Holek spíše filmy a pohádky například Ledové království.“

14) Jak média nyní ovlivňují dětskou tvorbu?

„Z hodně velkého procenta, protože ty děti, když přijdou domů, tak jim rodiče něco pustí, je to spíš o té výchově, kde je výchova taková, že si s dětmi nechtějí hrát, nebo jít ven, tak raději jim něco pustí.“

15) Mají rodiče nebo vrstevníci podíl na tom, že děti nechtějí spontánně kreslit?

„Určitě, protože u nás do školky chodí maminka, ta má ráda výtvarku a divadlo. Na dívce je vidět že doma kreslí, vyrábí, že je zručná, na to podíl určitě rodiče mají.“

TÉMA A MOTIVY VE SPONTÁNNÍ DĚTSKÉ KRESBĚ

(Otázky, které se zabývají tématy, které se objevují ve spontánní dětské kresbě.)

16) Jaké motivy se nejčastěji objevují v dětské volné kresbě? (Co děti nejčastěji kreslí?)

„Princezny, plyšáky, také to, co mají doma za plyšáky nebo za hračky, anebo nějaké postavičky superhrdinů, a také jsou to často zvířata.“

17) Myslíte si, že spontánní dětskou kresbu ovlivňují právě probíhající témata ve třídě?

„Určitě, to si myslím, že je to hlavní, co ovlivňuje téma. Když děláme s dětmi téma zvířata, děti kreslí zvířata ve sněhu a nejvíce je ovlivnilo téma teď Vánoce.“

18) Jaké jsou nejčastější témata dívek?

„Princezny, hodně často plyšová zvířata například opička nebo zvířata.“

19) Jaká jsou nejčastější témata chlapců?

„Jsou to lodě, auta, anebo nějaké postavy ze skládaček Transformers, roboti.“

BARVY A EMOCE

(Otázky, které se zabývají výběrem barev dětí při kresbě a prožívaných emocí)

20) Jaké jsou podle vás barvy typické pro vyjádření emocí?

„Červená, modrá, černá, žlutá. Modrá, když jsou děti klidné a žlutou, když mají radost, venku svítí sluníčko, mají z toho radost.“

21) Myslíte si, že barvy, kterými děti kreslí, tak vyjadřují s nimi své emoce?

„Někdy u nás ano, ale většinou si jdou kreslit ty starší, používají barvy takové, jaké jsou, tak jak to vidí, a ne podle nálady. Menší zvolí podle nálady větší podle barvy.“

22) Jaké barvy nejčastěji děti používají?

„Chlapci používají nejčastěji modrou, hnědou, zelenou a černou. Holky hodně duhové barvy, kreslí princezny, duhy, používají spíše teplé barvy.“

23) Existuje nějaká oblíbená barva dívek a chlapců?

„Holky každopádně růžová, té je nedostatek, kluci napůl modrá zelená.“

VOLBA NÁČINÍ PŘI SPONTÁNNÍ DĚTSKÉ KRESBĚ**24) Čím děti nejraději kreslí?**

„U nás nejčastěji fixami, je to protože mají výraznější barvy.“

Spontánní dětská kresba – Rozhovor 2

Anonymní rozhovor s učitelkou B

Pohlaví: žena

Věk: 46

Doba působení ve školství: 25 let

DÍTĚ A JEHO VZTAH KE KRESBĚ

(Otázky zabývající se vztahem dětí ke spontánní kresbě)

1) Myslíte si, že je spontánní kresba pro děti důležitá? Odůvodněte vaši odpověď.

„Myslím si, že je to jedna z nejdůležitějších věcí, protože dítě kresbou vyjadřuje samo sebe, beze slov.“

2) Co podle vás přináší volná kresba dětem?

„Přináší dětem uvolnění, dobrý pocit z toho, že se mohou vyjádřit. Projevit se, aniž by musely používat slova. Některé děti pocítí úlevu. Kresba přináší dětem hlavně radost.“

3) Jaký je podle vás impuls, kdy jde dítě samo od sebe kreslit. Proč jde kreslit?

„Faktorů je více. Dítě jde kreslit, když chce něco vyjádřit, nebo chce někomu udělat radost. Anebo má prostě samo radost z toho, že dokáže něco vytvořit.“

4) Kdy během dne děti nejčastěji kreslí?

„Děti kreslí, když přijdou do školky při hrách, ale je to zase individuální. Jsou děti, které kreslí, kdykoliv se jim naskytne příležitost, jiné téměř vůbec.“

5) Využívají děti při své tvorbě celou plochu papíru?

„Záleží i na věku dětí, starší děti využijí větší plochu než např. 3leté dítě. Ale zase je to individuální.“

6) Myslíte si, že dívky kreslí spontánně stejně často jako chlapci?

„Dívky kreslí častěji než chlapci, i když výjimka potvrzuje pravidlo. Z mé zkušenosti si kluci prostě raději hrají.“

7) Stalo se vám někdy, že jste měla ve třídě dítě, které kladlo odpor ke kresbě? Pokud ano, jak jste tuto situaci řešila?

„Několikrát ano. Vloni jsme měly zrovna chlapce, který nechtěl vůbec kreslit. S kolegyní jsme ho do ničeho nenutily.

8) Začalo dítě spontánně kreslit? (doplňující otázka k otázce 7)

„Je to chlapec s OŠD a letos začal spontánně sám kreslit. V tomto případě potřeboval ke kresbě dozrát.“

9) Co si myslíte, že je příčinou, když děti nechtějí kreslit?

„Příčinou může být například to, že dítě získalo nějakým způsobem pocit, že to neumí. Někdo mu to dal třeba najevo, někomu se nelíbilo, co vytvořilo.“

SOCIOKULTURNÍ VLIVY

(Otázky, které se zabývají vlivy, které ovlivňují spontánní dětskou kresbu v současnosti.)

10) Pro koho děti nejčastěji kreslí?

„Pro rodiče, pro paní učitelku, kamarády, pro sebe...“

11) Co všechno může ovlivňovat dětskou kresbu?

„To může být spousta faktorů – jak se dítě momentálně cítí, situace doma, co ho momentálně zajímá, co se mu líbí, co ho emočně ovlivňuje.“

12) Co vše zjistíte o dítěti z kresby?

„Zjistíme, jak se dítě právě cítí, co prožívá, jaká je situace doma, co ho baví, co ho zajímá.“

13) Myslíte si, že média, jako například televize ovlivňují dětskou tvorbu? Nebo počítačové hry?

„Ano ovlivňují. Děti kreslí podle oblíbených pohádek, nebo své hrdiny...“

14) Jak média nyní ovlivňují dětskou tvorbu?

„Pracují s dětskou fantazií...“

15) Mají rodiče nebo vrstevníci podíl na tom, že děti nechtějí spontánně kreslit?

„Mohou mít na to vliv rodiče i vrstevníci. Záleží na přístupu těchto lidí k výtvarnému projevu daného dítěte.“

TÉMA A MOTIVY VE SPONTÁNNÍ DĚTSKÉ KRESBĚ

(Otázky, které se zabývají tématy, které se objevují ve spontánní dětské kresbě.)

16) Jaké motivy se nejčastěji objevují v dětské volné kresbě? (Co děti nejčastěji kreslí?)

„To záleží na tom, nad čím děti právě přemýšlejí, jakou třeba slyšely pohádku, co viděly v televizi. Co je momentálně zajímavé, k čemu mají vztah.“

17) Myslíte si, že spontánní dětskou kresbu ovlivňují právě probíhající témata ve třídě?

„Určitě ovlivňují. My máme teď téma „Není drak jako drak“, tak u nás teď ve třídě děti kreslí draky.“

18) Jaké jsou nejčastější témata dívek?

„Dívky kreslí nejčastěji princezny, domečky, zvířátka, maminky, a právě probíraná témata ve třídě.“

19) Jaká jsou nejčastější témata chlapců?

„Často kreslí lodě, auta, jeřáby, hrdiny z filmů nebo počítačových her.“

BARVY A EMOCE

(Otázky, které se zabývají výběrem barev dětí při kresbě a prožívaných emocí)

20) Jaké jsou podle vás barvy typické pro vyjádření emocí?

„Typická barva pro vyjádření emoce je černá. Je to barva, kterou děti chtějí vyjádřit zlost, smutek... nemusí ale používat pouze černou barvu, mohou to být jiné tmavé barvy.“

21) Myslíte si, že barvy, kterými děti kreslí, tak vyjadřují s nimi své emoce?

„Myslím si, že určitě.“

22) Jaké barvy nejčastěji děti používají?

„Používají všechny základní barvy.“

23) Existuje nějaká oblíbená barva dívek a chlapců?

„Holčičky rády používají růžovou, červenou, fialovou, žlutou a chlapci modrou, zelenou, hnědou“

VOLBA NÁČINÍ PŘI SPONTÁNNÍ DĚTSKÉ KRESBĚ

24) Čím děti nejraději kreslí?

„Pastelkami, fixy, voskovky.“

Spontánní dětská KRESBA – ROZHOVOR 3

Anonymní rozhovor s učitelkou C

Pohlaví: žena

Věk: 53 let

Doba působení ve školství: 25-30 let

DÍTĚ A JEHO VZTAH KE KRESBĚ

(Otázky zabývající se vztahem dětí ke spontánní kresbě)

1) Myslíte si, že je spontánní kresba pro děti důležitá? Odůvodněte vaši odpověď.

„Určitě ano, rozvíjí se tím dětská fantazie, jemná motorika a tak dále, ...“

2) Co podle vás přináší volná kresba dětem?

„Mohlo by to být rozvoj fantazie, třeba ještě jemné motoriky, představivosti, zklidnění.“

3) Jaký je podle vás impulz, kdy jde dítě samo od sebe kreslit. Proč jde kreslit?

„To by mohlo být třeba, když se chce samo zklidnit, má tu potřebu, nebo něco zažil a chtěl by nakreslit ten zážitek. Nebo jen chce nakreslit pro někoho obrázek, koho má rád, třeba pro maminku, nebo tatínka.“

4) Kdy během dne děti nejčastěji kreslí?

„Ráno během her, anebo odpoledne po odpočinku, to je opravdu nejčastější.“

5) Využívají děti při své tvorbě celou plochu papíru?

„Jak které dítě, malé děti udělají čmáranec přes celý papír a starší děti většinou celý papír nevyužijí.“

6) Myslíte si, že dívky kreslí spontánně stejně často jako chlapci?

„Možná dívky častěji kreslí, ale není to pravidlo, záleží, jak se děti sejdou, jestli jsou pohodové děti ve třídě.“

7) Stalo se vám někdy, že jste měla ve třídě dítě, které kladlo odpor ke kresbě? Pokud ano, jak jste tuto situaci řešila?

„Stalo, ale nenutila jsme ho, kreslení jsem mu ale nabízela. Časem, když byl starší, během toho roku, začal kreslit sám, ale stejně to nebyla jeho nejoblíbenější činnost.“

8) Začalo dítě spontánně kreslit? (doplňující otázka k otázce 20)

„Ano začalo, ale opravdu ne moc často.“

9) Co si myslíte, že je příčinou, když děti nechtějí kreslit?

„Mají s kamarády jiné aktivity ve školce, že úplně tu kresbu nevyhledávají, raději si hrají.“

SOCIOKULTURNÍ VLIVY

(Otázky, které se zabývají vlivy, které ovlivňují spontánní dětskou kresbu v současnosti.)

10) Pro koho děti nejčastěji kreslí?

„Určitě pro maminku, pro tatínka, často také pro babičku, dědu.“

11) Co všechno může ovlivňovat dětskou kresbu?

„Aktuální nálada toho dítěte, nějaký třeba i silný prožitek, které to dítě prožilo.“

12) Co vše zjistíte o dítěti z kresby?

„Mohla by to být třeba jeho nálada, nějaký pocity by chtělo vyjádřit, třeba smutek, nějaké obavy, která v sobě má a tíží ho.“

13) Myslíte si, že média, jako například televize ovlivňují dětskou tvorbu? Nebo počítačové hry?

„Ano. Minulý rok hodně děti kreslili pohádky, které zhlédly v televizi. Dívky kreslily Lociku a Mimoně a chlapci Ninja želvy.“

14) Jak média nyní ovlivňují dětskou tvorbu?

„Asi hodně reklamy, nějaká věc je v módě a děti ji potom také kreslí.“

15) Mají rodiče nebo vrstevníci podíl na tom, že děti nechtějí spontánně kreslit?

„To si nemyslím, ale spíš se doma stává, že rodiče dítěti nenabízejí kresbu, omalovánky atd.“

TÉMA A MOTIVY VE SPONTÁNNÍ DĚTSKÉ KRESBĚ

(Otázky, které se zabývají tématy, které se objevují ve spontánní dětské kresbě.)

16) Jaké motivy se nejčastěji objevují v dětské volné kresbě? (Co děti nejčastěji kreslí?)

„Malé děti mi nejčastěji kreslí sluníčko. Starší děti domek.“

17) Myslíte si, že spontánní dětskou kresbu ovlivňují právě probíhající témata ve třídě?

„Většinou ano, když jsi třeba byla tady na praxi, tak jsi viděla, že děti hodně malovaly včelky, protože jsi měla téma ty včely.“

18) Jaké jsou nejčastější témata dívek?

„Hodně to jsou zvířátka, občas také princezny, hodně holky mají rádi Lociku, to je jejich oblíbená pohádka, obdivují dlouhé vlasy.“

19) Jaká jsou nejčastější témata chlapců?

„Minulý rok kluci nejčastěji kreslili bojovná auta, hráli si na hvězdné války. Starší děti kreslí mapy pokladů.“

BARVY A EMOCE

(Otázky, které se zabývají výběrem barev dětí při kresbě a prožívaných emocí)

20) Jaké jsou podle vás barvy typické pro vyjádření emocí?

„To nevím, to jsem ještě nezažila, aby dítě si sedlo a začalo třeba malovat černě, protože by bylo smutné třeba, to ne (chvilku pauza, přemýšlí). To se mi ještě nestalo.“

21) Myslíte si, že barvy, kterými děti kreslí, tak vyjadřují s nimi své emoce?

„Myslím, že asi úplně ne, někdo kreslí třeba jen jednou barvou celý obrázek.“

22) Jaké barvy nejčastěji děti používají?

„Každý má svoje barvy, ale většinou jsou to ty barvy základní, červená, žlutá, modrá a zelená.“

23) Existuje nějaká oblíbená barva dívek a chlapců?

„Ne, úplně oblíbenou barvu děti nemají, ale některé holčičky ale často používají růžovou barvu.“

VOLBA NÁČINÍ PŘI SPONTÁNNÍ DĚTSKÉ KRESBĚ**24) Čím děti nejraději kreslí?**

„Pastelkami a taky fixy. Fixy jsou sytější barvy.“

DOPLŇUJÍCÍ OTÁZKY**25) Jaké myslíte přesně reklamy?**

„Teď třeba děti kreslí to, co vidí za hračky v televizi, protože doma píšou dopisy Ježíškovi. Děti se dívají ráno na děčko a tam jsou různé reklamy na tipy na dárky.“

26) Myslíte, že to má nějaký důvod, proč zrovna kreslí jednou pastelkou, nějaký skrytý význam?

„Ne, nevím, proč to dítě kreslí jednou pastelkou, když se ho zeptám, tak mi třeba ani neodpoví, když mi odpoví, tak že se mu ta barva líbí.“

Spontánní dětská kresba – ROZHOVOR 4

Anonymní rozhovor s učitelkou D

Pohlaví: žena

Věk: 23

Doba působení ve školství: 4 roky

DÍTĚ A JEHO VZTAH KE KRESBĚ

(Otázky zabývající se vztahem dětí ke spontánní kresbě)

1) Myslíte si, že je spontánní kresba pro děti důležitá? Odůvodněte vaši odpověď.

„Spontánní kresba je pro dítě důležitá, a to z toho důvodu, že se samozřejmě díky spontánní kresbě vyvíjí grafomotorika a grafomotorika je už příprava do školy. Takže když je spontánní kresba, utvoří se tam úchop, uvolní se zápěstí a pak dítě může bez problému psát, ten návyk je vlastně předchůdce spontánní kresbou“

2) Co podle vás přináší volná kresba dětem?

„Volná kresba pro dítě může vyjádřit pocity, co teďka cítí, může na základě toho používat i různé barvy, dále dítě fantazíruje a podle fantazie kreslí. Může to být také styl relaxace pro některé, že si jen tak „čmárou“ po papíře, zase jen tam projev emocí, v nějakých čmárancích, nebo když mu to nejde, je tam vyrytá čára a podobně.“

3) Jaký je podle vás impuls, kdy jde dítě samo od sebe kreslit. Proč jde kreslit?

„Tak první, pokud je myšleno, pokud je myšlený první impuls, kdy jde dítě kreslit tak je to, dítě samo neví, že jde kreslit, musí mu pedagog nebo ten rodič tu tužku dát, aby vědělo, že s tím se dá čmárat. Kdy jde dítě kreslit, Když už je starší a má nějaké zkušenosti s tou kresbou, tak si myslím, že kdykoliv, když před ně položíme pastelky, tak si samo začne kreslit, pak samo si začne říkat, když se mu stýská po mamince, tak ji něco nakreslí, aby z toho měla radost, nebo pro kohokoliv, kreslí pro radost, nebo když má chuť, tak jde kreslit.“

4) Kdy během dne děti nejčastěji kreslí?

„Pokud to vezmu podle naší třídy, tak nejradši si děti kreslí při volné hře, a to většinou bývá u ranních činností, než se přesuneme na tu hlavní a také v odpoledních činností,“

a třeba během hlavní činnosti a než se jde na procházku, tak si raději hrají s hračkami, ale jsou tam také děti, které si rádi kreslí a kreslí kdykoliv kdy pro to mají volný prostor.“

5) Využívají děti při své tvorbě celou plochu papíru?

„Zase záleží na tom, kolik je tomu dítěti let. Tříleté dítě udělá doprostřed čmáranici a má hotovo, čím je dítě starší umí využívat více plochy na papíře, skládá se to z detailů, nezačíná uprostřed, dává si chytrý horizont je tam travička, na to ukotvuje strom a podobně.“

6) Myslíte si, že dívky kreslí spontánně stejně často jako chlapci?

„Tak to záleží taky na typu dítěte, jaké má záliby, ale je pravdou, že raději kreslí holčičky než kluci. Kluci, když už, tak spíš omalovánky, rádi vybarvují, ale spontánní kresbu vnímám spíše u holčiček. Kluci si raději staví.“

7) Stalo se vám někdy, že jste měla ve třídě dítě, které kladlo odpor ke kresbě? Pokud ano, jak jste tuto situaci řešila?

„Tak u nás ve třídě musím říct, že tam jsou děti, které opravdu rády kreslí a vůbec tvoří, nebo jsou rády, když mají různé materiály, s kterými mohou tvořit, takže sice jsem ve školství 4 roky, ale ještě se mi nestalo, že bych měla dítě, které nechce vysloveně nechce kreslit, že vždycky když tam bylo něco negativního, tak se to povedlo namotivovat, že třeba to bude umět a bude si moc kreslit v lese to zvířátko, nebo že maminka z toho bude mít radost, když to vyrobí. Ta motivace je tam opravdu nejdůležitější. Ale opravdu že bych měla opravdu negativně „smýšlícího“ kreslíře, to opravdu ne.“

8) Co si myslíte, že je příčinou, když děti nechtějí kreslit?

„Pokud dítě nechce kreslit, tak první si myslím, že ani k tomu nedostalo nějaký impulz nebo motivaci, proč by mělo kreslit, nebo vůbec neví, že jako chce kreslit protože, nikdo mu nedal tužku do ruky. Také nemá dostatečně uvolněný ramenní kloub, zápěstní, může mít bolesti zad. A díky tomu nechce kreslit. Proto nejdříve začínáme uvolňování toho kloubu. Hlavně když dítě nechce kreslit, snažíme se ho motivovat, je to pro něj do budoucnosti důležité, co se psaní týče.“

SOCIOKULTURNÍ VLIVY

(Otázky, které se zabývají vlivy, které ovlivňují spontánní dětskou kresbu v současnosti.)

9) Pro koho děti nejčastěji kreslí?

„Nejraději kreslí pro maminku a pro prarodiče, nebo pro sestřičku, pro kamaráda, a pokud mají v oblíbě učitelku, tak i té.“

10) Co všechno může ovlivňovat dětskou kresbu?

„Dětskou kresbu ovlivňuje nálada toho dítěte, což se třeba projevuje to, jak třeba přesně jsou tam ty linie, nebo jestli ji nastavuje, tu čáru, jaké používá ty barvičky, samozřejmě to může být podle těch barev to je takové diskutabilní, jaké má rád. Ovlivňuje ho také, komu by chtěl udělat radost tím obrázkem. Co zrovna ho teď baví sledovat v televizi anebo taky chce nakreslit to samé co jeho kamarád, protože chce dokázat, že to umí stejně dobře.“

11) Co vše zjistíte o dítěti z kresby?

„Co má dítě rádo, čím se zaobírá, co ho baví, jaké barvy má rádo, jakou osobu má nejraději, s jakou osobou tráví čas.“

12) Myslíte si, že média, jako například televize ovlivňují dětskou tvorbu? Nebo počítačové hry?

„Určitě ano, protože když si vezmu tak kluci ninjové nebo různí padouši nebo u holčiček je to Anna a Elsa, rádi se jí motivují, rádi si na ně i hrají a v té spontánní kresbě se to objevuje, protože jim se to líbí, je to nějaká jejich záliba, třeba se vidí v té dané postavě, tak ji rádi kreslí, takže určitě nějaké motivace nebo zájem vůči tomu tam rozhodně bude a ovlivnění.“

13) Jak média nyní ovlivňují dětskou tvorbu?

„Nejčastěji jsou to pohádky, ale pohádky typu Elsa a Anna, želvy Ninja Spiderman a podobné toho. Myslím, si že různé počítačové hry tak kluci moc nekreslí ani holčičky, spíš ty pohádky, animované pohádky.“

14) Mají rodiče nebo vrstevníci podíl na tom, že děti nechtějí spontánně kreslit?

„Co se vrstevníků týče, může tam být nějaký důsledek, protože děti jsou škodolibky“ a rádi říkají „Já to mam hezčí než ty.“ To dítě si přestane věřit v tom, že umí kreslit, nebo že to zvládne nakreslit, a nechce kreslit, protože zase nechce poslouchat to. Co se týče dospělých, tam může být důsledek toho, že srovnáváme nějakým dítětem, že tamten to umí

líp nebo nedali jsme dítěti pastelku, aby vědělo, že má kreslit anebo že vůbec něco takového existuje.

TÉMA A MOTIVY VE SPONTÁNNÍ DĚTSKÉ KRESBĚ

(Otázky, které se zabývají tématy, které se objevují ve spontánní dětské kresbě.)

15) Jaké motivy se nejčastěji objevují v dětské volné kresbě? (Co děti nejčastěji kreslí?)

„Tak nejčastěji děti kreslí sluníčko, pak domeček, stromeček, lidskou postavu a později samozřejmě kluci rádi kreslí auta. Holčičky ty zase princezny, a později se objevují už motivy zvířátek. Ten rok před školní docházkou děti kreslí sovičky, koníky, kočičku.“

16) Myslíte si, že spontánní dětskou kresbu ovlivňují právě probíhající témata ve třídě?

„Pokud to беру podle naší třídy, tak málokdy se stává, že děti kreslí podle tématu, většinou kreslí to, co oni chtějí. Muselo by to být téma, které by je opravdu zajímalo, což u nás byl vesmír, tak kreslily různé ufony a planety, musí je to téma pravdu bavit, aby se to objevilo v dětské kresbě, ale kreslí opravdu to, co oni chtějí, to, co se jim líbí.“

17) Jaké jsou nejčastější témata dívek?

„Tak holčičku ti rády preferují rodinu kreslit, princezny, nebo teďka různé ty princezny co se týče Anna, Elsa, maminku rádi kreslí a pak taky ty zvířátka jako sovičku, ptáčka, kočičku a také se tam objevují symboly srdce.“

18) Jaká jsou nejčastější témata chlapců?

„U kluků, co se týče spontánní kresby, tam se objevují často auta, zloději Ninjové.“

BARVY A EMOCE

(Otázky, které se zabývají výběrem barev dětí při kresbě a prožívaných emocí)

19) Jaké jsou podle vás barvy typické pro vyjádření emocí?

„Tak pokud se jedná emoce, pokud je to nějaká záporná emoce hodně používají tmavě hnědou, tmavě černou, tmavě zelenou, naopak pokud je ta nálada pozitivní růžovou, žlutou a červenou, to jsou takové nejčastější podle emocí, pokud bych to tak měla brát.“

20) Myslíte si, že barvy, kterými děti kreslí, tak vyjadřují s nimi své emoce?

„Ty barvy to je takové diskutabilní, je to sice možné diagnostikovat ale ne u všech dětí, zase je to každé dítě je jiné. Některé kreslí podle toho, jakou má náladu a některé dítě kreslí podle toho, jakou preferuje danou barvu, která se mu líbí a tu nejčastěji používá.“

21) Jaké barvy nejčastěji děti používají?

„Nejčastěji používají žlutou, červenou, modrou, černou. To jsou takové ty barvy, které používají nejčastěji.“

22) Existuje nějaká oblíbená barva dívek a chlapců?

„Tak holčičky hodně preferují růžovou barvu a žlutou. Chlapci ty černou a modrou barvu preferují.“

VOLBA NÁČINÍ PŘI SPONTÁNNÍ DĚTSKÉ KRESBĚ**23) Čím děti nejraději kreslí?**

„Nejraději děti kreslí tím, co jim nejméně dáváme, takže ideální, co děti vyžadují, jsou fixy, ale samozřejmě nejsou vhodné, my to víme, ale nechceme jim všechno odepírat. Dále „prstíkové“ barvy s těma rádi kreslí, temperami, samozřejmě vždy mají při ruce pastelky. Nejraději kreslí tím, co mají nejméně pro tu spontánní kresbu.“